

Hallássegítő eszközökkel való barátkozás a képzőművészet eszközeivel

Konzulens

Dr. habil Perlusz Andrea

ELTE Bárczi Gusztáv
Gyógypedagógiai Kar

Hallássérültek Pedagógiája Szakirány

szakirányfelelős

főiskolai tanár

Szerző

Papp Eszter Andrea

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Társadalomtudományi kar

Szociológia

Mesterképzés

**Országos Tudományos Diákköri Konferencia
dolgozat**

Pedagógia,

Pszichológia, Andragógia és könyvtártudományi szekció

**Művészettel nevelés, Fogyatékoságtudomány,
Társadalomtudomány területeit érintő**

lezárás: 2022. Szeptember

1. Bevezető

1.1. Személyes motiváció

Érdekelt, hogy művészi eszközök alkalmazásával lehet-e olyan szociális munkát végezni a hallássegítő eszközök (orvosi segédeszközök) elfogadtatásával kapcsolatban, amely végül igazolhatóan hozzájárul az eszköz egyéni és társadalmi elfogadásához. A Nemzeti Tehetség Program keretében elnyert pályázat - „Hallássegítő eszközzel való barátkozás projekt” - keretében igyekeztem feltárni ezeknek a lehetőségeit. Mivel online akciókkal, és online meetingekkel tudtam megvalósítani a járványhelyzet miatt, ezért nem tudom ennek az eredményeit megbízhatóan prezentálni. Elmondhatom, hogy ezen megtartott foglalkozások alapján az állapot elfogadása a legfontosabb lépés, mert csak ezután tudjuk az állapotban rejlő lehetőségeket kiaknázni. Vannak olyan felhasználók, akiknek ez könnyebben megy, és vannak, akiknek nehezebben. Ha bebizonyosodna, hogy lehetséges művészeti eszközökkel pozitív attitűdöt kialakítani, az hatalmas változásokat hozhat akár egy vagy több egyén életminőségében. Sokan hirtelen veszítik el egyik vagy másik képességüket, és a rehabilitációjuk során segítség lehetne, ha már a kezdetektől fogva az eszköz előnyeire világítanánk rá, minél izgalmasabb módon vonzóvá téve számukra annak elfogadását - ezzel is segítve a veszteség feldolgozását.

Kiemelten foglalkoztat az a téma, hogy a hallássegítő eszközöket a képzőművészet eszköztárával közelebb lehet-e vinni a felhasználókhoz, mert meglátásom szerint sokszor az érintetteknek nehéz elfogadni az állapotukat. Úgy gondolom, a segédeszközt használó személyeknek lehetnek ellenérzéseik a segédeszköz használatával kapcsolatban, ezeket a gátakat művészeti eszközökkel véleményem szerint jól fel lehet oldani. Saját tapasztalatom, hogy a hallássegítő eszközöm nélkül nem érzem magam teljesnek, ha kiveszem a fülemből napközben, akkor hiányzik.

Szeretném megnézni, hogy milyen hatása van a felhasználókra és a szűkebb, illetve tágabb környezetükre, ha sikerül elfogadtatni velük a hallássegítő eszközt. Úgy gondolom, nem mindegy hogyan hordanak egy segédeszközt, ahogyan az sem mindegy, ahogyan gondolnak rá, vagy ahogyan megmutatják a közösségi médiában. Arról még nem tudunk sokat, hogy a segédeszköz valójában mennyire képezheti viselőinek „részét”, mennyire befolyásolja gondolatvilágát, identitását és testi érzékelését. Szeretném megvizsgálni, hogyan lehetne ezeket

egy pozitívabb, önfogadó irányba mozdítani a képzőművészet eszköztárának felhasználásával. Azt tapasztaltam, hogy sokat fejlődött az önértékelésem, amióta többet foglalkozom azzal, hogy a hallássegítő eszközt a képzőművészetemben formai szempontból felhasználom, vagy pedig magát a hallássegítő eszközt feldíszítem. Különböző közösségi projektek és szemléletformáló alkalmak tartásakor is érzékeltem ezeket a pozitív változásokat magamon.

1.2. Sajátos megnevezések használata

Egy másik, figyelmet érdemlő terület a hallássegítő eszköz és a hallásprobléma hétköznapi szóhasználatát érinti abból a szempontból, hogy létrehozható-e befogadóbb, elfogadóbb diskurzus, illetve, hogy tudjuk-e a szavak megválogatásával növelni a hallássegítő eszközök elfogadottságát. Fontos számomra a testkép, és ennek kapcsán Rosemarie Garland-Thomson amerikai fogyatékossgal élő feminista szerző gondolatai: „a fogyatékossgot akkor értjük meg a legpontosabban, ha jelrendszerként tekintünk rá, amely azzal teremti meg a fogyatékossgal élő embert, hogy különbséget tesz testek és elméletek között, és ezzel fenntartja az inherensen stabil nemfogyatékos test/elme ideálját.”¹

Olvasmányaim és személyes tapasztalataim miatt úgy gondolom, hogy sokkal partneribb szintre kellene emelni a szóhasználatot, amellyel a társadalom teljes értékű tagjaiként ismerjük el a különböző állapottal élő személyeket. Arra kell figyelmet fordítani, hogy lehet, hogy a társadalom tagjaira igaznak mondható, hogy másképpen élnek az állapotuk miatt, tehát vannak segédeszközeik, vagy egyéb segítséget vesznek igénybe, de teljes életet élnek és emberileg teljesek. A pozitív megfogalmazásokon sokat gondolkodtam csoport alkalmak keretében, majd pedig önállóan is. Végül az a meghatározás tetszett meg leginkább, hogy „egyéni állapottal élés”, mert ez bárkiről elmondható. A különböző kategóriákon belül is megnevezhető így, hogy egyéni/egyedi hallásállapottal élő - ez azt jelenti, hogy senki másra nem jellemző hallásgörbével, alkalmazkodási stratégiával, és képességekkel élő személy, tudja hasznosítani a meglévő hallását, speciálisan a hallására hangolt segédeszköz használatával. Ugyanígy minden másfajta állapot során is megfigyelhető, hogy a különböző állapotokkal élők

¹ Goodley, Dan (2019): Fogyatékossgatudomány. Interdiszciplináris bevezető. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai kar, Budapest, p.:11.

- akiket hétköznapi nyelven mozgáskorlátozott, látássérült, pszicho-szociális fogyatékossgal élő, siket, vak, hallássérült megnevezésekkel illetnek - nem egyformák a képességeik tekintetében, hanem egyénileg eltérők. Ezért mindenkire igaz az egyéni, egyénre jellemző egyedi állapottal való élés.

A fentieket szeretném alátámasztani a következőkkel: „A WHO elvégezte és 2001-ben lezárta az ICIDH felülvizsgálatát, amelynek elnevezése jelenleg a Funkcionális fogyatékossg és egészség nemzetközi besorolása (ICF). Fenntartja, sőt növeli az eredeti keret nyitottságát. Különösen vonatkozik ez a „fogyatékossg” fogalmára, amelyet többé nem a rendszeren belül definiál; valójában a fogyatékossg széles koncepciójára vonatkozó összképet három dimenzióból nézve ragadja meg: a testfelépítésben, valamint a testi funkciókban mutatkozó képességek, a tevékenységek és a részvétel csökkenéseként.” Az ICF által alkalmazott megközelítés egyik jellemzője a fogyatékossg jelentésének „univerzalizálása”. (Bickenbach és mások, 1999). Ez a megközelítés „elismeri”, hogy a teljes népesség ki van téve a krónikus betegséggel és a fogyatékossgal járó „kockázatoknak”. (Zola, 1989, 401. old.). Az ICF rendszer nem jelöl ki küszöböt annak megállapításához, hogy ki fogyatékos és ki nem; tulajdonképpen a népesség egésze tekintetében elismeri a fogyatékossg valamilyen formáját vagy mértékét.”² Megállapítható, hogy univerzálisan gondolkodva mindenki valamilyen szinten érintett lehet különböző állapotok kapcsán. Ez megerősített abban, hogy az egyéni állapottal élő kifejezés, megfelelő szóhasználat lehet.

Egy másik nekem tetsző kifejezés a hallásában akadályozott személy - értelmezésem szerint, ha valakire ezt a fogalmat használjuk, akkor inkább arra utalunk, hogy a hallása miatt bizonyos akadályokkal néz szembe a többségi társadalom működése miatt (hangzó nyelven alapuló kommunikáció), ezért szükséges akadálymentessé tenni a környezetet, hogy a hallásban akadályozott személy számára is befogadó közeg alakulhasson ki. Önmagamát jelenleg egyéni hallásállapottal élő személyként definiálok - aki mellelég néha hallásban akadályozott személynek érzi magát - és a dolgozat további részében ezeket a kifejezéseket igyekszem használni. Társadalmi dinamika mentén, az érintettek igényeit elfogadó megújuló szóhasználat, modernebb, befogadóbb kontextusba helyezheti az egyéneket, jobb lehetőségeket adva számukra a beilleszkedéshez.

²Könczei György (2009): A fogyatékossg definíciói Európában - Összehasonlító elemzés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, p.: 28-29. Letöltés helye: <https://mek.oszk.hu/09400/09455/09455.pdf>. Letöltés ideje: 2021.11.06.

1.3. Hallássegítő eszközzel való szemléletformáló projektek bemutatása

Amikor megismertem más embereket, akik hozzám hasonlóan segédeszközt használtak a mindennapokban, körvonalazódott bennem, hogy nem mindegy, hogyan gondolunk a segédeszközre. Legérdekesebb személyes tapasztalatom érintésként, hogy a hallókészülékemre rászereltem egy nagyon vékony fém karikát, amelyet szinte alig lehetett észrevenni. Az emberek külső reakciói érdekesen alakultak - számomra is meglepő módon: nem azt kérdezték meg, hogy mi van a fülemben, hanem azt, hogy mivel díszítem a hallókészülékemet. Sok dicséretet is kaptam, hogy jól néz ki. A díszítés után lényegtelen elemmé vált a hallókészülék és az állapotom, ennek másik pozitív hozadéka volt, hogy könnyebben tudtam az állapotomról beszélni, mert a díszítésről végül sokszor könnyedén arra terelődött a téma, hogy: „milyen hallókészüléket hordani”, „milyen így élni”. A hallássegítő eszközök nem minden esetben észrevehetőek, különösen a hallójáratípusok, amelyeknél újabban a láthatatlanság a kiemelt cél a gyártóknál.³ A fülmögötti készülékek is kisebbek lettek, így a lányoknál a haj szinte teljesen eltakarhatja. Arra is vannak különböző megoldások, hogy hogyan lehet díszíteni a fület, fül ékszer használatával. (10. melléklet) Azok, akik hallássegítő eszközt használnak, néha akadályozva vannak a fülbevaló, vagy fülpiercingek használatában, ezért számukra más módon kellene elérhetővé tenni a fül dísz hordását. Konkrétabban, a hallássegítő eszköz előnyeire kellene helyezni a fókuszot, és izgalmasabbá tenni az eszközt a viselő igényei szerint. Ez elősegítheti az eszközzel való megbarátkozást, mert amit magunk tervezünk, vagy csak részt vehetünk a tervezési folyamatában, azt sokkal jobban magunkénak érezhetjük, mint egy legyártott eszközt.⁴

Divattervezői szemmel nézve a dolgokat, számomra izgalmas, hogy ami nem látszik, azt kiemeljem, és ami túlságosan látható, mint mondjuk az elektromos kerekesszék, azt vizuálisan újra formázzam, hogy ne azon legyen a hangsúly - így megteremtve a segédeszköz és viselője közötti harmóniát. Ehhez kapcsolódik Sue Austin kezdeményezése, aki kerekesszék

³Auris Hallásközpont (2021): A Signia Silk hallójáratípusú készülék behelyezése a fülbe Letöltés helye: https://www.aurishallaskozpont.hu/lathatatlan-hallokeszulek/?gclid=Cj0KCQjwpdqDBhCSARIsAEUJ0hOo8LUegldx_HAfileol6YXfX9W-YxGvxzd-821WoOc-IyyAAUi74aAnL7EALw_wcB Letöltés ideje: 2021.11.06.

⁴Jacqui Larsson és Olesja Grant közös ékszertervezési projektje képek az alábbi oldalon: <https://www.jacquilarsson.com/bespoke-jewellery-london/case-study-bespoke-jewelled-ear-clip-hearing-aid/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

használatával bűvármerülést végzett.⁵ Nagyon érdekes látásmódot közvetít, hogy számára öröm volt a kerekesszékekhez hozzájutni, de azt tapasztalta, hogy a körülötte élő emberek különböző negatív gondolatokat társítanak az eszközökhöz. Szerette volna nekik megmutatni azt, hogy milyen szabadságként éli meg az eszközhasználatot, ezért kerekesszéket használva kezdett el bűvárkodni.⁶ Számomra ez egy nagyon jó példa arra, hogy nem mindegy mire fókuszálunk egy segédeszköz kapcsán, ezeket a különböző segédeszközöket pozitív szemléletmóddal is meg lehet közelíteni.

Nagy sikerélmény volt, amikor a „Láss Minket” Alternatív divatbemutató főszervezője és tervezője lehettem a „Here We Are” projekttel - a csoporttal közösen terveztük meg a bemutatót.⁷ A folyamat során sok különböző egyéni állapottal élő személlyel, és különböző segédeszközökkel ismerkedtem meg. A csoportmunka során a segédeszközök természetessé váltak számomra, mert sokszor láttam őket. (lásd: 1. melléklet) Az volt a fő koncepció, hogy a vizuálisan izgalmas, érdekes, jó hangulatú bemutató után a nézők vélhetően könnyebben tudnak kapcsolódni a segédeszközökhöz, ezáltal a használóiukhoz is. Ez növelheti a társadalmi szinten történő elfogadást. Mindez az érintettek aktív közreműködésével valósult meg, mert ők maguk mutatták be a segédeszközeiket. Nagyon sok pozitív visszajelzést kaptunk mindamellett, hogy a „Here We Are” projekt több díjat is nyert - részben ennek a bemutatónak köszönhetően, és egyéb szemléletformáló tevékenység révén. 2019-ben az Eurodesk Awards szolidaritás díját nyertük el, 2020-ban pedig a Nagy Károly Díj magyarországi győztese volt a csoport.⁸

Tartottam hallókészülék hulladékok kreatív feldolgozásával foglalkozó workshopot egy olyan táborban⁹, ahol sok egyéni hallásállapottal élő, segédeszközt viselő személy volt jelen. Nagyon jól éreztem magam ezen az eseményen is, hiszen a fülünkben mindennap viselt segédeszköz alkatrészeihez kerültünk közelebb, és emellett kreatív munkát végeztünk. A felszabadult, spontán kreatív foglalkozás során megszületett a hallókészülék hulladékokból álló

⁵Austin, Sue (2012): Mélyvízi merülés egy ... kerekesszékekben. TED ideas worth spreading, TEDx Women. Letöltés helye: https://www.ted.com/talks/sue_austin_deep_sea_diving_in_a_wheelchair?language=hu Letöltés ideje: 2021.11.06.

⁶Auris Hallásközpont (2021): A Signia Silk hallójáratí készülék behelyezése a fülbe Letöltés helye: https://www.aurishallaskozpont.hu/lathatatlan-hallokeszulek/?gclid=Cj0KCQjwpdqDBhCSARIsAEUJ0hOo8LUegldx_HAfileol6YXfX9W-YxGvxdz-821WoOc-IyyAAUi74aAnL7EALw_wcB Letöltés ideje: 2021.11.06.

⁷Papp Eszter Andrea (2019b): Szabálytalan Kontúrok, Fogyatékoságtudomány Magyarországon, ELTE-Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai kar. Az együttműködés előnyei a Here We Are csoport esetében.179-185.o. Letöltés helye: https://www.eltereader.hu/media/2019/09/Szabalytalan_konturok_2019_konferenciakotet_OK.pdf Letöltés ideje: 2021.11.06.

⁸A projektek megvalósítása az Együttműködő Egyesület segítségével Erasmus+ keretből történt.

⁹Kajtár Dóra (2021): Volt egyszer egy Hali-Tali tábor. Letöltés helye: <https://sinoszhangforras.hu/volt-egyszer-egy-hali-tali-tabor/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

kis emberke, akit egy pálcikával mozgatható bábként kell elképzelni, el is nevezték Bélának.¹⁰ (lásd: 2. melléklet)

1.4. Kutatási kérdések

Kutatásom során kérdéseim, melyekre kíváncsi voltam - személyes motivációim és kutatói érdeklődésem kapcsán - az alábbiak voltak:

- I. A segédeszközhöz való negatív viszonyulás negatív irányba tolhatja el a viselője önmagáról alkotott képét?
- II. A segédeszközhöz való viszonyulás pozitív irányba történő elmozdítása segíthet a viselőjének és a környezetének a pozitívabb kép kialakításában saját magáról és az állapotával kapcsolatban?
- III. A segédeszközökhöz való pozitív viszonyulást képzőművészeti eszközökkel is lehet erősíteni?

2. Statisztikai áttekintés

2.1. Világszintű statisztika a hallásproblémával élő emberek számával kapcsolatban

A WHO 2020. március 1-én közzétett adatai szerint világszerte 466 millió hallássérült ember él, ami azt jelenti, hogy az emberiség több mint 5%-a él együtt hallásproblémával. Az előzetes becslések szerint 2050-re több, mint 700 millió embert fog érinteni a hallásprobléma. Ez 434 millióval több hallásproblémával élő személyt jelent 2020-hoz képest, ami 48%-os emelkedést jelent.¹¹ A szám emelkedése több okkal magyarázható, genetikai, születéskori szövődmények, krónikus fertőzések, bizonyos gyógyszerek mellékhatásai, zajterhelés és az öregkori hallásromlás az elsődleges okok. Megközelítőleg 1,1 milliárd fiataalt (12-35 év közötti)

¹⁰A hallókészülékekből összerakott emberke, akit Bélának neveztünk el a Hali Tali Táborban készült, amelyet A Hallás Társasága Alapítvány szervezett. Forrás: [instagram.com](https://www.instagram.com/p/CCAfpHgnd8z/) (2021c): hallastarsasag. Letöltés helye: <https://www.instagram.com/p/CCAfpHgnd8z/>. Letöltés ideje: 2021.11.06.

¹¹World Health Organization (2021): Deafness and hearing loss. Letöltés helye: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>. Letöltés ideje: 2021.11.06.

fenyeget a halláscsökkenés a környezeti zajterhelésnek való kitettség miatt.¹² Megállapítható, hogy a hallásproblémák globálisan elterjedtek és a hallásproblémával élő személyeket körülvevő embereket is érintheti.

2.3. USA – statisztikai adatok a hallásproblémával élő emberek számával kapcsolatban

Egy tanulmány alapján a hallásproblémák az Egyesült Államokban a felnőtt lakosság körülbelül 16%-át érintik, ami 29 millió amerikainak felel meg. A szám az életkorral növekszik, állítja egy országos vizsgálat. A 60 és 69 év közötti felnőtt korú lakosság 77%-ának volt valamilyen halláscsökkenése. A felmérések alapján a hallásvesztéssel járó problémák negatív érzelmi hangulattal, kognitív problémákkal, ezen felül gazdasági és társadalmi következményekkel járnak együtt. Számos tanulmány kimutatta, hogy a hallás segítése akusztikus erősítésre képes eszközökkel jelentősen hozzájárult az életminőség javulásához. Sokszor előfordul, hogy az érintetteket nem a megfelelő ellátásra küldik, ezért növelni kell a szakmai hatékonyságot a hallásproblémával orvoshoz forduló személyek esetében.

Végül vegyük figyelembe a környezet háttérzaját, és akkor körülbelül 50,3 millió amerikai személyről beszélhetünk, aki beszámolt arról, hogy nehézséget okoz számára a hallás. A „rejtett hallásvesztés” esetén az egyének kevésbé képesek kiszűrni a háttérzajokból a számukra fontos információkat.¹³

2.3. Magyar statisztika a hallásproblémában érintettek és hallássegítő eszközök viselőinek számával kapcsolatban

Ha mélyebb vizsgálat nélkül elfogadjuk az adatokat, és nem nézzük a fogalomhasználat miatt keletkező esetleges mérési hibákat, akkor hazánkban a 2011-es népszámlálás során 490.578 személy, a teljes népesség 4,9 százaléka azonosította magát „fogyatékosággal élőként”. Több tanulmány is rávilágít a népszámlálási adatok hiányosságaira, az egyik szerint

¹² World Health Organization (2021): Deafness and hearing loss. Letöltés helye: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>. Letöltés ideje: 2021.11.06.

¹³ Hossein Mahboubi; Harrison W. Lin; Neil Bhattacharyya (2018): Prevalence, Characteristics, and Treatment Patterns of Hearing Difficulty in the United States, JAMA Otolaryngology-Head & Neck Surgery Letöltés helye: <https://jamanetwork.com/journals/jamaotolaryngology/fullarticle/2664072> Letöltés ideje: 2021.11.06.

„Bár a népszámlálási adatok nem tekinthetők abszolút pontosnak (nem érnek el teljes kört, a válaszadók válaszaiban torzítások fordulhatnak elő, illetve fennálló fogyatékoságáról minden személy maga nyilatkozhatott), ugyanakkor az egyedüli forrását jelentik a viszonylag teljes körű adatgyűjtésnek”¹⁴

Hattyár Helga doktori dolgozatában rávilágít a statisztikai felmérés problémáira, ezért idézném a 2001-es dolgozatának írásakor még legfrissebb népszámlálási eredmények kapcsán tett megállapításait: „A legutóbbi, azaz a 2001. évi népszámlálási statisztikák szerint 44 679 nagyothalló, valamint 8 886 siket, siketnéma és néma él Magyarországon. A census adatai azonban megbízhatatlannak tekinthetők. Egyrészt azért, mert a népszámlálási kérdőív fogyatékoságra vonatkozó kérdéseire nem volt kötelező a válaszadás. Másrészt a kérdőív előre megadott, ám nem definiált kategóriákkal dolgozott, ennek következtében például a válaszadók nem tudhatták, hogy milyen mértékű halláskárosodást jelent a nagyothalló kategória. A kérdőívvel kapcsolatos legnagyobb bizonytalanságot pedig a siket, siketnéma, néma megnevezésű fogyatékosági csoport jelenti, mely diszkrét kategóriákat mos össze.”¹⁵ Ebből kiindulva rá szeretnék világítani a felmérés szubjektív oldalára, hogy az embereknek az identitásától is függhet, hogy „fogyatékosággal élőnek” minősítik-e magukat, a kategóriák sem egyértelműek minden esetben, illetve, hogy „minden személy maga nyilatkozhatott”. Bár a gyógypedagógus szakma és a felmérést készítő szakemberek tisztában vannak a kifejezések használatával - hogy mit takar pontosan a hallássérült, és a hallási fogyatékos kategória - ezeknek a fogalmaknak a megfelelő, és szakszerű alkalmazása nem elvárható az érintettektől. Egy jó példa erre, hogy a hallássérülteknek is lehet „halló” identitása, s mivel nem kötelező választ adni arra a kérdésre, hogy milyen állapottal él, ezért nem is fogja magát besorolni a hallássérült kategóriába. De olyan is előfordulhat, hogy valaki félreérti, és magát hallásfogyatékos kategóriába sorolja annak ellenére, hogy nincsen szüksége a beszéd megtanulásához, és az életvitelhez speciális támogatásra, mert később szerzett állapotról van szó, de ő mégis hallásfogyatékoságnak tartja.

A hallássegítő eszközt használó személyek feltárását több tényező korlátozza (lásd 2001. és 2011. évi népszámlálások). A KSH szerint: „Az addig „siket, siketnéma, néma”

¹⁴Csányi Yvonne - Perlusz Andrea - Zsoldos Márta (2012): Hallássérült (hallásfogyatékos) gyermekek, tanulók komplex vizsgálatának diagnosztikus protokollja. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Letöltés helye: http://paks.tmpsz.hu/userfiles/files/diagnosztikai_kezikonyv_5fejezet.pdf Letöltés ideje: 2021.11.06.

¹⁵Hattyár Helga (2008): A magyarországi siketek nyelvvelsajátításának és nyelvhasználatának szociolingvisztikai vizsgálata. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Nyelvtudományi Doktori Iskola, Magyar Nyelvtudományi Doktori Program. Doktori Disszertáció, kézirat, p.: 5. Letöltés helye: http://doktori.btk.elte.hu/lingv/hattyar/diss_nem.pdf?fbclid=IwAR2fFlaDH2ywZrj4yuwukUYciYCF5lQOUdVOEXxsTBG0hxi4Gikas1BfaE Letöltés ideje: 2021.11.06.

megnevezésű csoport siketre változott. Új kategóriaként bekerült 2011-ben az autista, a mentálisan sérült, a siketvak, a beszéd fogyatékos, valamint a súlyos belsőszervi fogyatékos kategória. Ezért biztonsággal csak a mozgássérült, a vak, az értelmi fogyatékos, a nagyothalló és a beszédhibás embereket érintő változásokról lehet itt tudósítani. Az összehasonlításhoz azzal a feltételezéssel élünk, hogy a 2011-ben megjelent új kategóriák 10 évvel korábban az „Egyéb” kategóriában szerepeltek.”¹⁶ A jogszabályi környezet biztosítja a fenti felmérés szóhasználatát, az 1998. évi XXVI. törvény, amely a fogyatékos személyek jogairól, és esélyegyenlőségük biztosításáról szól, a következőképpen rendelkezik: A 4. § értelmezése szerint: „a) fogyatékos személy: az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza, vagy gátolja.” Számunkra fontos, még, hogy mit jelent a segédeszköz ebben az értelmezésben: „c) segédeszköz: a fogyatékos személy önálló életvitelét elősegítő, a mindennapi szükségletei kielégítését célzó – személyes közreműködés által megvalósuló – szolgáltatás”.

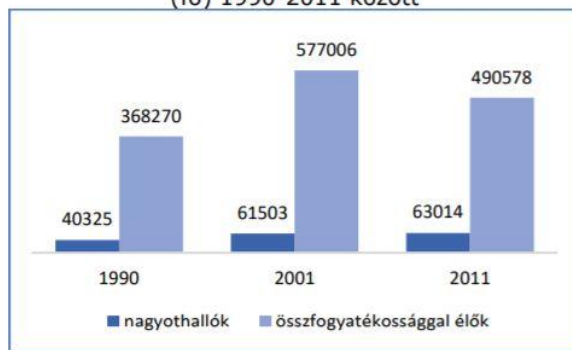
Számomra az volt a legfontosabb kérdés, hogy a magyar statisztikák alapján azoknak a hallásproblémával élő embereknek a számáról kapjak egy közelítő adatot, akik potenciálisan beletartozhatnak a hallássegítő eszközt viselő személyek csoportjába. Laki Ildikó tanulmánya alapján: „A KSH statisztikai módszere szerint a nagyothallók csoportjába tartozónak tekintjük azokat a személyeket, akik a hallókészüléket használva vagy orvosi rehabilitációval és fejlesztéssel, jelnyelv használata nélkül képesek a másokkal történő beszédbeli (hangos) kommunikációra. (KSH, 2016)”¹⁷

Mivel ennél közelebbi eredményt nem találtam eddig, ezért az alábbi Laki Ildikó által közétett ábrát szeretném bemutatni, amelynek eredeti forrása a KSH által lefolytatott 2011-es népszámlálás.

¹⁶Központi Statisztikai Hivatal (2011): 2011. évi népszámlálás. A fogyatékossgal élők helyzete és szociális ellátásuk. Letöltés helye: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_17_2011.pdf Letöltés ideje: 2021.11.06.

¹⁷Laki Ildikó (2017): A magyarországi nagyothallók társadalma, Válogatott tanulmányok a társadalomtudományok köréből, p.:219. Letöltés helye: <http://www.irisro.org/tarstud2017junius/45LakiIldiko.pdf> Letöltés ideje: 2021.11.06.

2. ábra. A nagyothallók száma az össz fogyatékossgal élők számához képest (fő) 1990-2011 között

Forrás: 2011. évi népszámlálás 11. kötet Fogyatékossgal élők (2014)

1. ábra Nagyothallók száma az össz fogyatékossgal élők számához képest 1990-2011 között. Forrás: Laki Ildikó (2017): A magyarországi nagyothallók társadalma, Válogatott tanulmányok a társadalomtudományok köréből, DOI: 10.18427/iri-2017-0113, p.:219. Letöltés helye: <http://www.irisro.org/tarstud2017junius/45Lakilldiko.pdf> Letöltés ideje: 2021.11.06.

A fenti ábrán szereplő számok és a tanulmányban kifejtett gondolatok alapján feltételezhető, hogy a „nagyothallók csoportjának száma” évről évre különböző okok miatt emelkedik, a hallássegítő eszközök hazánkban több mint 63.014 fő számára lennének hasznos segédeszközök.

3. Hallássegítő eszközt viselő személyekkel kapcsolatos társas attitűdök és ennek szemléletformálási lehetőségei

3.1. Szociológia

„A szociológia felfogása szerint a szokásostól való testi vagy szellemi eltérés gyakran a normálistól való eltérésként is értelmezhető, hiszen a tartósan létező szokásost a közösségek hajlamosak egynek tekinteni a normálissal. Ennek oka egyrészt az önigazolásban, másrészt ismeretek hiányában keresendő. A különböző társadalmi viszonyok, gazdasági és földrajzi körülmények között mást tartanak az emberek normálisnak és mást abnormálisnak.”¹⁸ Egyéni szinten a testkép fontos számunkra, nem mindegy, hogy hogyan gondolkodunk erről. Mennyire engedünk teret annak, hogy az emberek a testüket segédeszközökkel kiegészítve szerezzék vissza képességeiket vagy szerezzenek újabb képességeket. Erre jó példa a kiborg technológia, amely az ember és gép összekapcsolásaként értelmezhető; de most egy másik megközelítést

¹⁸Pinczés Zsuzsi (2018) Mi változott a Taigetosz óta? – Hogyan tekint a társadalom a fogyatékossgal élőkre? Letöltés helye: <https://mindsetpszichologia.hu/2018/09/19/mi-valtozott-a-taigetosz-ota-hogyan-tekint-a-tarsadalom-a-fogyatekossgal-elokre/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

szeretnék behozni, amikor a test nincs a géphez kapcsolva, csak szoros mindennapi kontaktust tart fent egy technológiai eszközzel. A nomofóbia tünetegyüttese egy pszichológusok által regisztrált szorongástípus, amikor az ember kontaktja megszűnik egy hozzá közel álló technikai eszközhöz – pl. mobiltelefonhoz - való hozzáféréshez, és ennek a hiányát csonkításként élheti át, mert énjének jelentős részét képezi a mobiltelefon használat.¹⁹ Esetünkben a hallássegítő eszköz használata megfelel a fenti paramétereknek, illetve egy „új típusú életformát tesz lehetővé”²⁰ a viselője számára, amely nem lenne lehetséges az eszköz nélkül. Ebből a szempontból a segédeszközök szorosan kapcsolódnak az egyén mindennapi életvitelének zavartalan működéséhez.

„A crip-elmélet pedig a diák belépését nem problémának, hanem lehetőségnek, ünnepi pillanatnak tekinti. Tudjuk, hogy ha egy fogyatékossgal élő gyerek belép egy osztályba valamilyen segítővel, az nagyon pozitív. A crip-teória e pozitív hatást vizsgálja. Tehát a crip-teória értelmében át kell gondolnunk minden korábbi fogyatékossgfelfogásunkat, mivel a fogyatékossg pozitív, ünnepeendő attribútum.” „A „crip-elmélet” alapvető attribútuma, hogy a fogyatékossg megkérdőjelezi a normalitást”.²¹ Ha így gondolkodunk erről a kérdésről, akkor a segédeszközök használata is elfogadottabbá válhat, akár teljesen ép személyek is használatba vehetnék ezeket az eszközöket alkalmi jelleggel. Jelenleg is időnként mankóra, gipszre vagy kerekesszékre lehet szükség, pl. egy csonttörésből való felépülés után, ezeket az átmeneti használatokat is lehetne pozitívabb személettel megközelíteni. Lehetnek olyan segédeszköz megoldások, amelyek a többségi társadalom számára is hasznosíthatók lehetnek - esetünkben egy egyéni hallásállapottal élő személy számára kialakított praktikus, egyénre szabott fülilleszték nem feltétlenül zárja ki a többi résztvevőt. Ezt az egyedi fül lenyomatvételt más felhasználók is tudják hasznosítani, ha szeretnék egyéni fülvédő illesztéket, amely megvédi a fülüket a víztől. Ezen kívül léteznek olyan fül dugók, amelyek a zajtól védenek, illetve olyanok is, amelyek a korábbi nagy fejhallgatók helyett praktikus módon illeszkedve juttatják a zenei

¹⁹ Schneider Ákos (2019): A futószalag gyermekei. In.: A kiborg problematikája az emberközpontú design tükrében. A designkultúra folyóirata. 4. évfolyam, 1-2. szám. p.066 Letöltés helye:http://disegno.mome.hu/articles/Disegno2019_1_2_04_SchneiderAkos.pdf Letöltés ideje: 2021.11.06.

²⁰ Schneider Ákos (2019): A futószalag gyermekei. In.: A kiborg problematikája az emberközpontú design tükrében. A designkultúra folyóirata. 4. évfolyam, 1-2. szám. p.066 Letöltés helye:http://disegno.mome.hu/articles/Disegno2019_1_2_04_SchneiderAkos.pdf Letöltés ideje: 2021.11.06.

²¹ Goodley Dan (2015) Kritikai fogyatékossgtudomány című előadása 2015. november 17-én hangzott el. Konferencia kötet magyar szöveges kivonat az előadásról: In.: Flamich Mária Drs., dr. Hernádi Ilona, Hoffman Rita Drs., Sándor Anikó Drs.: Paradigmák Örvényében, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar. FOTRI digitális könyvek 2. p.:16./online/https://www.eltereader.hu/media/2017/11/Paradigmak_orvenyeben_KONF_2017_EGYBEN_VEGLEGES.pdf letöltés ideje: 2021.04.13.

hangokat a felhasználóhoz. Minél szélesebb a felhasználói kör, annál inkább generálja az újításokat a hallókészülék illesztékek terén is.

Ezen elvek mentén haladva a diverzitás fontos eleme az emberi társadalomnak, ezalatt értve azokat a tapasztalatokat, amiket olyan emberek szereznek társadalmunkban, akik számára a felépített „norma” nem követhető. Ezzel kapcsolatban a „Design Thinking” módszertanára utalnék. „A design középpontjában az ember, pontosabban az emberi szükségletek állnak. Az élet sokféle területére vonatkozhat. De alapvetően mindig az a kérdés a mozgatórugója, hogy az embernek mire van szüksége, hogyan tehető egyszerűbbé, szebbé, kényelmesebbé az élete.” A design gondolkodásnak az a lényege, hogy a fogyasztói igényeket a lehető legjobban feltérképezzék kutatással, és az érintettek megkérdezésével. Roger L. Martin „integrált gondolkodásnak” is nevezi, melynek lényege az emberközpontú gondolkodásmód, és az empátikus problémamegoldás.²² Ezt a gondolkodásmódot más kontextusba helyezhetjük olyanformán, hogy az egyéni állapottal élő személyek igényeit térképezzük fel, azaz, hogy milyen változtatásokra lenne szükség a társadalomban - a közösségi terekben és egyéb tereken. Dolgozatom szempontjából a hallásjavító eszközökkel, és az ehhez kapcsolódó ellátásokkal, szolgáltatásokkal összefüggő igények feltárásában lehetne segítségünkre, ha ezt a fajta gondolkodást bevonnánk az érintetteket segítő szakmákba. A szociális munka, a gyógypedagógia is tudna profitálni a „Design Thinking” módszertanából.

Az attitűdök megváltoztatásának lehetőségei a szociológia szempontjából vizsgálva: „Murfitt (2006) szerint a fogyatékossgal kapcsolatos attitűdök pozitív megváltoztatásában kulcstényező a fogyatékos személyekkel létesített interakció. Sokan számolnak be arról, hogy bár korábban szánakozással és sajnálattal tekintettek rájuk, a velük való közvetlen érintkezés és saját tapasztalatszerzés után közelebbi kapcsolatot éltek meg fogyatékossgal élő társaikkal. Így a legtöbbször szerint a fogyatékos személyek elfogadására vonatkozó szemléletváltásnak a személyes tapasztalatokon kell alapulnia.”²³ Kiemelném, hogy a személyes tapasztalat és ismeretszerzés elsődleges forrása a megismerés, annak érdekében, hogy ne a saját berögződéseink vagy pedig a társadalom által generált sztereotípiák mentén ismerjük meg a különböző állapotokat. Lehetséges, hogy a hallássegítő eszközök szélesebb körű megismerése, megismertetése is hozhat pozitív társadalmi attitűdöket. „Ez megvalósulhat a mindennapi eseményekben való részvételben, vagy akár formális érzékenyítő programok keretein belül is.

²²Kráncz Éva (2021): Design Thinking. Letöltés helye: <https://vezetofejlesztes.hu/design-thinking/>. Letöltés ideje: 2021.11.06.

²³ Pinczés Zsuzsi (2018) Mi változott a Taigetosz óta? – Hogyan tekint a társadalom a fogyatékossgal élőkre? <https://mindsetpszichologia.hu/2018/09/19/mi-valtozott-a-taigetosz-ota-hogyan-tekint-a-tarsadalom-a-fogyatekossgal-elokre/> letöltés napja:2021.04.13.

Az eddigi kutatási eredményekből levont konklúziók azonban ellentmondásosak: vannak, akik szerint a fogyatékos emberekkel kapcsolatos bővebb ismeretek az elfogadó attitűddel járnak együtt, mások viszont nem találtak kapcsolatot az ismeretek mennyisége és az attitűd között, sőt olyan vélemény is van, amelyik szerint a nagyobb informáltság éppen a kisebb elfogadást eredményezi. Az előítéletekkel foglalkozó szakirodalomban gyakran írnak le olyan eseteket, amikor a negatív előítélettől sújtott társadalmi csoportok maguk is hasonló előítéleteket táplálnak más csoportokkal szemben, például az amerikai feketék a koreaiakkal szemben (Allport 1977, Csepeli 1997).²⁴ Ezek alapján érdemes próbálkozni különböző más módszereken alapuló attitűdformáló megoldásokkal - az ismeretek átadása mellett. Dolgozatunk tematikája mentén maradva érdemes lenne közös tevékenységekre gondolni, amelyek során spontán módon formálódhatna az érintettek és a velük lévő emberek kapcsolata, emellett „körüljárhatnák” az eszközkhöz való viszonyulásukat. El tudom képzelni, hogy egy jó hangulatú, közös alkotó tevékenység során kibontakozhat pozitív attitűd mind az érintettek, mind a segédeszközök irányába.

3.2. Közösségek szerepe a hallássegítő eszközök használatának elfogadottsága kapcsán

A társadalmi terápia Charles Rojzman által megfogalmazott koncepcióját is segítségül hívhatjuk azzal kapcsolatban, hogy azok a személyek, akik hallássegítő eszköz viselésében érintettek, sorstársak közötti párbeszédet folytathassanak egymással, megismerhessék egymás különböző viszonyulásait az eszközükhöz. Véleménye szerint a félelmek szükségleteket rejtene. Esetünkben fontos lehet, hogy ha valaki fél attól, hogy a hallássegítő eszköze miatt kiközösíthetik, akkor elutasító magatartást vehet fel ebből eredő félelme kapcsán. Rojzman kifejti, hogy fontos megtalálni az eszközöket az alapvető emberi szükségletek kielégítésére a családban, intézményekben, vagy a béke és egyensúly helyreállítására a társadalomban.

A társadalmi terápia célja ahelyett, hogy kizárná a „regresszív” megoldásnak tekintett erőszakot, ebből indul ki, és közös megoldásokat keres annak érdekében, hogy a segédeszközzel kapcsolatos frusztrációt feldolgozzuk sorstárs csoportban, vagy akár vegyes csoportokban. A társadalmi terápiában főleg azzal a szenvedéssel foglalkoznak, amelyet a társadalmi környezet okoz az embereknek. A cél a környezet megváltoztatása úgy, hogy a

²⁴ Pinczés Zsuzsi (2018) Mi változott a Taigetosz óta? – Hogyan tekint a társadalom a fogyatékossgal élőkre? <https://mindsetpszichologia.hu/2018/09/19/mi-valtozott-a-taigetosz-ota-hogyan-tekint-a-tarsadalom-a-fogyatekossgal-elokre/> letöltés napja:2021.04.13.

szenvetés helyett a feloldódás irányába mozduljanak el a dolgok. A csoportfolyamatok során minden résztvevő szembesülhet és megismerkedhet más csoporttagok valóságával. Az egyén nem tudja hatékonyan megoldani a problémákat, sokkal hatékonyabb egy csoportban dolgozni. A könyv módszertani útmutatóját elolvasva megállapítható, hogy csoportos formában is érdemes foglalkozni ezzel a kérdéskörrel.

Saját tapasztalataim, amelyeket a „Here We Are” - akadályozottsággal élő fiatalok csoportjában éltem át, meghatározóak voltak számomra. Különösen fontos a csoportmunka keretében felmerülő nézőpontok változatossága, mindezeket a szociálpedagógia, és a szociális munka tanulmányaim során is tapasztaltam. Úgy gondolom, hogy a csoportmunka és a sorstárs közösségek megkerülhetetlenek, ha valódi, mélyre ható változásokat szeretnénk elérni a környezetünk személtének megváltoztatásában, illetve viselkedésében: „Akárcsak egy laboratóriumban, ahol rekonstruálják a természetes életkörülményeket, a csoportban újjáteremtik a társadalmi „betegséget”, hogy mindenki érzékelhesse. Az a különbség, hogy a résztvevők nem kísérleti nyulak, hanem inkább kutatók, kölcsönösen „használják” egymást, hogy megértsék, milyen hibákat követtek el a magán- és társadalmi élet szintjén. A folyamat lehetővé teszi a kölcsönös képzést, kölcsönös tanulást, és nyugodtan mondjuk ki, a kölcsönös gyógyítást. Utána ezek mintegy a laboratóriumban újjáteremtett csoportok már „modellálhatják” az újfajta viselkedést intézményes és társadalmi szinten. Miután felismerték funkcionális zavarait, ezen második szinten megismerik a változás élményét.”²⁵

Fenti élményeim miatt kíváncsi voltam, hogy léteznek-e hallásvesztést feldolgozó segítő csoportok, akik segítenek elfogadtatni a hallókészüléket, segítenek megbarátkozni velük a művészet eszközeivel. Ilyen csoportot nem találtam. Segítő közösségek esetünkben az audiológiai pszichoterápiás csoportok - hazánkban nem találtam ilyen csoportot, amely lelki szempontból segítene az eszközt elfogadni. Külföldön pedig olyan jellegűeket találtam, ahol a hallássegítő eszköz hordásának elkezdésekor lehetőség adódott becsatlakozni sorstársakkal egy audiológiai csoportba, ahol a hallókészülék viselés pszichoszociális hatásait igyekeztek mérsékelni. Jill E Preminger tanulmányából mérési nehézségek miatt végül nem derült ki, hogy ezek a csoportok mennyire hatékonyak, de említésre került, hogy maguk az érintettek is vezethetnek ilyen csoportot, illetve szociális munkások.²⁶

²⁵ Charles Rojzman (2010): Együttélés és társadalmi terápia, Saxum kiadó, 2010 pg.:142.

²⁶ Jill E. Preminger, Phd (2007) Sage Journals Letöltés helye: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1084713807301084>
Letöltés ideje: 2021.11.06.

3.3. Inkluzív tervezési folyamat a „Dress-coding” projekt megközelítése szerint

Szeretnék kiemelni egy inkluzív tervezési folyamatot, amelyet a kezdetek óta nyomon követek. A „Dress-coding” projekt célja, hogy az akadályozottsággal élő személyek öltözködési akadályaira hívja fel a figyelmet - ezzel kevesen foglalkoznak a divat világában. Huszár Fanninak, a projekt vezetőjének saját tapasztalati élménye is van a korzet viseléséről, emellett a legújabb innovatív technológiákat is alkalmazza, vagy annak alkalmazására ösztönöz másokat. Emellett videókkal, illetve a közösségi média felületen személetformálással foglalkozik a professzionális problémamegoldó tervezés mellett. A kiválasztott személyeket, akiknek a projekt során elkészítik a ruhájukat, tevékeny módon bevonják a tervezési folyamatba. Eddig egy - korzetet viselő - lány ruhája készült el, amelyet Mosolygó Anna tervezett - ennél az esetnél az érintett számára a korzet alatti ruha gyűrődése, és kellemetlen benyomódása okozott problémát. (lásd: 6.melléklet) A „Dress-coding” projekt megoldotta ezt a problémát azzal, hogy bevonta a projektbe az érintettet. Ezzel megvalósítottak egy egyedi igényre való reflektálást az öltözködésben, egy megfelelő koncepción alapuló ruha tervezésével. Találtam tőlük egy iránymutató gondolatot: „Ezeknek az embereknek nagyon korlátozottak a vásárlási lehetőségeik, mert a legtöbb esetben orvosi eszközöket gyártó cégek terveznek nekik cipőket, vagy ruhákat, amelyek a célnak megfelelnek, de arra teljesen alkalmatlanok, hogy kifejezzék önmagukat.”²⁷ A hallássegítő eszközöknél is hasonló tervezői problémák jellemzőek, amelyek miatt nehezen alakíthatók át az eszközök egyéni igények mentén. Érdekesség, hogy Jázmin, akinek a ruha készült, szokott festeni korzetre, amivel összefüggésben szeretném megemlíteni Frida Kahlo-t, ugyanis kutatásaim szerint nagy valószínűséggel ő lehetett az első korzet festő, de az biztos, hogy az ő befestett segédeszközei váltak láthatóvá a nyilvánosság számára elsőként. Nemcsak a korzetnek, hanem egyéb segédeszközeinek igényes kinézetére is ügyelt az ikonikus festőnő.²⁸ Megkértem Jázmint, hogy egy hasonló anyagú csípőmerevítőt fessen tele hallássegítő eszközökkel, majd végül kértem tőle egy szóbeli önreflexiót a folyamatról. (7. melléklet) Úgy gondolom, hogy a festés során megtetszettek neki a hallássegítő eszközök, és talán közelebb került hozzájuk. Ez alapján

²⁷instagram.com (2021b): dresscoding_design. Letöltés helye: https://www.instagram.com/dresscoding_design/?igshid=1l63thiuaq24d. és https://www.instagram.com/p/CM2M_tjKDY/ Letöltés ideje: 2021.11.06.

²⁸ Jamison, Leslie (2011): Frida's Corsets. The Paris Review: Frida's Corsets Letöltés helye: <https://www.theparisreview.org/blog/2011/08/22/frida%E2%80%99s-corsets/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

lehetségesnek tartom, hogy különböző művészek bevonásával lehet segíteni a hallássegítő eszközök iránti szolidaritás gyakorlását.

3.4. Szociális design, mint szemléletformálási eszköz

A szociális dizájn (social design) is egy hasonló terület, amely szemlélteti azt, hogy különböző szakterületek gyakorlati célokat követve ismerik meg a hétköznapi problémáit. Mindez annyira fontos lett, hogy 2020 októberében a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Innovációs Központ (MOME IK) Szociális Design kutatócsoportja megfogalmazta, hogy: „A szociális design egyik legfőbb feladata a 21. század komplex kihívásaira megoldások keresése, a design eszközrendszerének használatával.” Ehhez csatlakozott Fülöp József a MOME rektora is: „Az előttünk álló időszak állandóan változó és kihívásokkal teli időszakaiban szakmai kötelességünk kiterjeszteni a design területeit, feltárni az együttműködés új módjait. A klímaválság idején a társadalmi, ökológiai, gazdasági és kulturális fenntarthatóság és az innováció együtt jár. Az eltérő és sokszínű célokat, kontextusokat és perspektívákat képviselő, egyre fejlődő társadalmi tervezés elterjedése tehát közös ügyünk, jövőnk záloga.”²⁹ Számunkra ez azért fontos, mert láthatjuk a hallássegítő eszközök kapcsán, hogy a gyártók kezdenek lehetőséget adni arra, hogy a felhasználók a készülékükhöz bizonyos színű hallókészülék házakból válasszanak, vagy kiválaszthassák az illeszték színét. Ezen kívül azonban nem nagyon kínálnak egyedi lehetőségeket, melyekkel az egyéni elképzeléseket meg lehetne valósítani, a fent említett módszerekkel. A pozitív példák, mint a „Dress-Coding” projekt motiválhatnak másokat is arra, hogy hasonló módon gondolkodjanak a szakmájukban, kellő empátiával és figyelemmel forduljanak az egyéni igények feltárása és megvalósítása felé, képviselve a szociális és inkluzív design szemléletet. Ide illeszkedik a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem interdiszciplináris műhelye, ahol társadalmi kohéziót erősítő projekteken dolgoznak együtt - a honlapjuk alapján: „2014 óta a labor fő profilja a fogyatékossággal élő személyek társadalmi láthatóságát, önrendelkezését és integrációját elősegítő design tevékenységek művelése, promotálása, kezdeményezése, oktatása.”³⁰ Ennek keretén belül a „Tessék?” kurzus keretében,

²⁹octogon.hu (2021): Európai Szociális Design Hálózatot hozott létre a MOME. Letöltés helye: <https://www.octogon.hu/design/europai-szocialis-design-halozatot-hozott-letre-a-mome/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

³⁰ transferlab.mome.hu (2021a): MometransferLab Letöltés helye: <https://transferlab.mome.hu/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

a jelenleg kísérleti fázisban lévő „Hearing Mate”³¹ projekt megálmodói közül Székely Zsuzsával és Ujváry Bertával készíthettem interjút. Úgy gondolom, hogy ezekben a fent említett projektekben nagyon fontos a történetmesélés, a „story telling”, elsősorban amikor megismerik a tervezők a problémát. Ekkor egy történetet tárnak fel arról, hogy milyen egy segédeszközzel együtt élni, majd mikor megvalósult a projekt, akkor annak kommunikációja során ismét a történetmesélés eszköztárához nyúlva tudják a projekt követőinek érdeklődését fenntartani a szociális szemléletmódú projektjeik iránt, és elmesélni az érintettek történetét a megfelelő módon átadva, hogy a partnerségre, és együttműködésre is felhívhassák a figyelmet.

3.5. Divat, mint a társadalom felé való szemléletformáló kommunikáció eszköze

„Öltözkünkben jól akarjuk érezni magunkat, s az is fontos, hogy passzoljon az egyéniségünkhöz, a társaságunkhoz vagy a megjelenési alkalomhoz. Ha egy valamilyen okból magunkra kényszerített viselet ellentétes személyiségünkkel, rosszul fogjuk érezni magunkat, ráadásul rossz kommunikációs üzenetet hordoz ízlésünkről, döntési képességeinkről (stb.). Megjelenésünk harmóniája a társadalmi és a személyes oldal összhangja. Az öltözködési normák megsértése, az extrém öltözködés a dezintegráció és a kívülállás üzenetét deklarálja.” (Horváth 2011)³² Véleményem szerint a hallássegítő eszközökre is igaz, hogy jól szeretnénk érezni magunkat a viseléskor, ezért ez egy fontos megvalósítandó cél azoknál, akiknél jelenleg ez az eszköz esztétikai problémákat okoz a viselés során. A hallássegítő eszközök formai designja sokféle lehet, de alapvetően inkább praktikusak; ritkán találkozhatunk egyedi formakialakítással. Kutatásaim során több olyan képpel is találkoztam, amelyen ékszerrel feldíszített fül látható. Mélyebb szinten nem szeretném elemezni, de mindenképpen elgondolkodtató, hogy egy hallássegítő eszköz is válhat-e másodlagos funkcióját tekintve díszítő elemmé. Mindez felvethet egy másik dilemmát is, hogy a feldíszített segédeszköz elveszítheti az eredeti jelentését, így a környezet számára elmosódhat az az információ, hogy az eszköz viselőjének szüksége van arra, hogy a hallása miatt figyelmesen kommunikáljunk vele. (felé fordulva, megfelelő hangerővel)

³¹transferlab.mome.hu (2021b): Hearing Mate projekt Letöltés helye: <https://transferlab.mome.hu/tessek/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

³² Aranyosi Zsuzsanna (2015): A divat-öltözködés kommunikációs szerepe a 21. században „ÁTLÉNYEGÜLÉS” Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Doktori Iskola, DLA értekezés és mestermunka, kézirat, p.: 21. Letöltés helye: <https://corvina.mome.hu/dsr/access/edc26a08-1bc3-416b-ae82-ac349a742b16> Letöltés ideje: 2021.11.06.

4. Hallássegítő eszközök

4.1. Miért fontos a hallássegítő eszközök elfogadottságának növelése?

Kicsit visszakanyarodva a világstatisztika fejezetben említett számokra, a világon 466 millió hallásproblémával élő emberből csupán 17% él a hallásjavító eszköz lehetőségével, 83%-a az érintett személyeknek nem gondoskodik a hallásáról a megfelelő hallássegítő eszköz igénybevételével. Számszerűsítetten - a rendelkezésre álló adatok alapján - feltételezhetően csupán csak 80 millió embernek van hallássegítő eszköze, ami azt jelenti, hogy további 386 millió embernek lehetne hallókészüléke, ha azzal a feltételezéssel élünk, hogy mind a 466 millió hallássérültnek segítene valamilyen típusú hallássegítő eszköz.³³ Bizonyos okok miatt nagy számban nem hordanak hallókészüléket azok a személyek, akiknek szüksége lenne rá. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a hallássegítő eszköz hordása miatt kirekesztettség élményük lehet a társadalomban. A fent említett számba beletartozhatnak olyan emberek is, akiknek még nem annyira súlyos a hallásproblémájuk, hogy szükségük lenne hallókészülékre. Induljunk ki abból, hogy még nem tudnak arról, hogy romlott a hallásuk, ezért fel sem merült a hallókészülék viselésére való igényük. Pontosítani kell azt is, hogy többféle hallássegítő eszköz létezik, esetünkben különbséget kell tennünk a hallókészülékek és a műtéti úton beültethető cochleáris implantátumok között. A fent említett szám kifejezetten a hallókészülék használókra vonatkozik. A hallássegítő eszközök nem mindenkinek tudnak segíteni, vannak olyan emberek, akik teljesen siket hallásállapotúak, ezért a hallásuk semmilyen segédeszközzel nem korrigálható. Ezzel kapcsolatban Vasák Iván megfogalmazása szerint „a jelnyelvi tolmács a siket ember „hallókészüléke””.³⁴ Ezzel a csoporttal most nem foglalkozunk, számukra a hallássegítő eszközök igénybevétele nem opció.

A KSH 2014-es Európai lakossági egészségfelmérése során megállapították, hogy a látásproblémák fiatalabb életkorokban 10% körüliek - a veleszületett problémákat leszámítva, a hallásproblémák később kezdődnek. A hallás és látásromlás is 60 éves kor után fokozódik. A hallásproblémák előfordulási gyakorisága a vizsgált népességben 15%-os, ezen belül a súlyos hallássérültek aránya 3%-ot mutat. A hallásromlás az életkor növekedésével egyre gyakoribb. A szemüveg meglehetősen elterjedt, a hallókészüléket használók aránya 2%-os, amely az előző

³³World Health Organization (2021): Deafness and hearing loss. Letöltés helye: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>. Letöltés ideje: 2021.11.06.

³⁴Vasák Iván (2005) A világ SIKET szemmel, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2005, p.:156.

felmérés óta nem változott.³⁵ Esetünkben ez azért fontos, mert valószínűsíthető, hogy sok hallásromlást tapasztaló személy csak egy későbbi életszakasza során találkozik a hallássegítő eszközzel. A helyzetet nehezebbé teszi, hogy nem minden audiológiai halláscentrum alkalmaz gyógypedagógus szakembert, aki szakmailag tudna segíteni a hallássegítő eszköz elfogadásával kapcsolatban.

A továbbiakban statisztikai adatokkal szeretném alátámasztani, hogy milyen hatásokat okoz/okozhat az eszközhasználat elfogadása és elutasítása a társadalomra nézve. Az USA rendelkezik adatokkal a hallássérülés és a hallássegítő eszközök viselésének témakörében. Az USA-ban alkalmazott módszertan támpontot adhat a magyar felmérések és kutatások megtervezéséhez. „Az amerikai Nemzeti Egészségügyi Intézet (National Institutes of Health - NIH) belül működő Siketség és egyéb kommunikációs rendellenességek Intézete (Deafness and Other Communication Disorders - NIDCD) felmérése alapján, a 18 évesnél idősebb amerikai felnőttek (37,5 millió) körülbelül 15%-a számol be hallásproblémáról. A 20-69 éves felnőttek körében 18%-nak beszédfrekvenciát érintő hallásproblémája van, általában 5 vagy több évig tartó nagyon nagy zajterhelésnek voltak kitéve. Az Egyesült Államokban minden 8. embernél 12 éves vagy annál korábbi életkorban halláscsökkenés észlelhető mindkét fülben. Mintegy 28,8 millió amerikai felnőtt hord hallókészüléket. A 70 éves és annál idősebb személyek közül - akik részesülhetnének a segédeszköz viselés előnyeiben - kevesebb, mint minden 3., tehát kb. 30% vette igénybe az eszközöket. A fiatalabb - 20-69 éves felnőtt korosztályban - ez 16%-ra esik vissza. A 2012-ben történt felmérés alapján 324 200 darab cochleáris implantátumot (CI) ültettek be - mindez csak becslés, a gyártók által regisztrált eszközökről az Egyesült Államok Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hivatalának 2012. decemberi önkéntes jelentése alapján.”

Ahogy már említettem, a NIDCD adatai szerint „28,8 millió felnőttnek lehet az USA-ban hallókészüléke. Egy 2016-os felmérés szerint 3,65 millió hallókészülék „egységet” adtak ki egy év alatt az Egyesült Államokban. A felmérések rávilágítanak arra, hogy az emberek gyakran éveket várnak, mire megvásárolják az első hallássegítő eszközüket, nem ritkán előfordul, hogy 15 évig is várnak.” Ezek a mérések rendelkeznek hibaszázalékkal olyan szempontból, hogy egy évre vetített eszközhasználók számában nincsenek benne azok, akik számára a következő vagy megelőző években volt lehetőség segédeszközt igényelni. Ennek elemzésére jelen keretek között nem térek ki, de a magyar mérési problémák egy részét ismertetni szándékozom.

³⁵Központi Statisztikai Hivatal (2018): A 2014-ben végrehajtott Európai lakossági egészségfelmérés eredményei. Összefoglaló adatok. Letöltés helye: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/elef/elef2014_osszefoglalo.pdf Letöltés ideje: 2021.11.06.

Néhány pénzügyi adatot is találtam az USA-ból. „A hallókészülékek ára készülékenként 1000-4000 dollár körüli (295.900-1.183.600 HUF) - a benne lévő technológiától függően”. Kim Ruberg újságíró áttekintése, a „Hallásvesztés - számok és költségek” 2019-es újságcikkében kimondja, hogy a hallókészülék hozzájárul a jobb egészséghez és a magasabb jövedelemhez. Ez a meta-tanulmány több száz tudományos tanulmányt elemzett, és hasonlított össze a hallásproblémákkal kapcsolatos hátrányokról és előnyökről. Egyértelműen dokumentálja, hogy a kezeletlen hallásproblémák olyan komoly egészségügyi problémát jelentenek, amelyek hatalmas negatív gazdasági és szociális hatással vannak a társadalmakra. Emellett dokumentálja azt is, hogy a hallás ellenőrzése és a hallásprobléma kezelése megtérül mind az egyén, mind a társadalom számára - írja Kim Ruberg.

„A Hear-it („Halld”) Alapítvány 2006-ban elkészítette az első jelentését „A hallásvesztést okozó problémák társadalmi és gazdasági költségeinek értékelése” címmel. Ez az Alapítvány a weboldal állítása szerint 1999 óta a világ első számú hallással és hallásproblémával foglalkozó weboldala. A tanulmány egyik megállapítása az volt, hogy az összes felnőtt 7%-át érinti a hallásprobléma, és ezek közül az emberek közül 3-ból 2 embert nem kezelnek. A tanulmány szerzői - Bridget Shield PhD és Mart Artherton professzor a londoni Brunel Egyetemen - a hallásproblémák társadalmi szintű megszüntetésének költségeit 133 milliárd dollárra becsülik. A hallásproblémák évente 148 milliárd dolláros veszteséghez vezetnek az Egyesült Államokban. A hallásproblémával élő személyek munkanélküliségi rátája magasabb, ezért a társadalom termelékenységének elvesztése további 62 milliárd dollár veszteséget okoz, és ezek az adatok még nem tartalmazzák a kezeletlen hallásvesztés miatt megnövekedett egészségügyi költségeket.” Egy másik tanulmány, a Johns Hopkins Bloomberg Közegészségügyi Iskola kutatóinak nemrégiben készült „tanulmánya kimutatta, hogy a kezeletlen hallásproblémákkal élők esetében az egészségügyi költségek 46%-kal, vagyis fejenként 22.434 dollárral nőttek 10 év alatt. Emellett, akiket nem kezelnek megfelelő segédeszközökkel, ők rosszabb életminőséget tapasztalnak. Ez a jelentés azt sugallja, hogy a hallásproblémáknak sokkal nagyobb hatása van az életminőségre, mint sok másik krónikus állapotnak, tehát sokkal súlyosabb következményekkel lehet számolni, mint ahogy eddig gondoltuk. Ruberg hozzáteszi, hogy sokszor előfordul a kognitív hanyatlás, a demencia és ehhez még más krónikus betegségek is társulhatnak, mint a normál hallású emberek esetében.” Találtam olyan kutatást, amely azt mutatja, hogy a demenciával diagnosztizált embereknél gyakrabban fordul elő a hallásprobléma, és minél súlyosabb a hallásprobléma, annál nagyobb a demencia mértéke - állapította meg Laurel Cristensen PhD a GN Hearing audiológiai főtisztviselője. Összegezve

megállapítható: a hallásproblémák elszigeteltséghez vezethetnek, ezáltal szellemi hanyatlást idézhetnek elő, illetve a kognitív területtől (pl. végrehajtó funkciók, munkamemória) vonnak el erőforrást annak érdekében, hogy a beszéd megértése lehetővé váljon, ami szintén elősegítheti a demencia kialakulását. Maguk a folyamatok, amik a hallásproblémát okozzák, okozhatnak demenciát a véráramlás zavarai, és a fehérje felhasználási zavarok miatt.

A fent összegzett megállapítások révén a kiváltó ok nem teljesen ismert, de a demencia és a hallásproblémák között elégséges kapcsolat áll fent ahhoz, hogy a megelőzésre, és az állapot kezelésére fordítsuk a hangsúlyt. Chirstensen azt is megállapította, hogy a hallásromlás és a memóriaromlás szorosan összefügg. Nagyobb veszélynek vannak kitéve, akiknek a hallássérülése enyhébb, mert ők hajlamosabbak elkerülni a segédeszköz használatot. Megoldásként az életminőség romlás elkerülését, a fontos kapcsolatok leépülésének megakadályozását, valamint a társadalmi elszigeteltség, és a depresszió csökkentését mind segíteni tudja a hallássegítő eszközök viselése. Jó lenne, ha a szociális munkások rendelkeznének kompetenciákkal annak felismerésére, hogy a klienskörükben vannak-e olyan személyek, akiknek a problémáit a hallásproblémái teszik súlyosabbá.

4.2. Hallássegítő eszköz, mint testképet, és identitást formáló eszköz

Foglalkoztatott, hogy a hallássegítő eszközök mennyire befolyásolják a viselőjük testképét, és identitásának alakulását. Az esetleges negatív hozzáállást meg lehet-e változtatni pozitív irányba, művészeti eszközökkel. Napjainkban - ahogy a statisztikai elemzésemben bemutattam - megfigyelhető, hogy sok ember, aki hordhatna hallókészüléket, nem hord, ennek egyik oka lehet az, hogy szégyent társít az eszköz használatához. Ez problémát jelent, mert sok ember, aki képességhiánnyal él, az adott képesség hiányát segédeszközökkel teszi/teheti elfogadhatóbbá: a hallást hallókészülékkel kompenzáljuk, ezáltal lesz az állapot elfogadhatóbb. Sajnos sokszor előfordulhat, hogy az érintett segédeszköz használók negatív attitűddel állnak a segédeszközükhöz, annak ellenére, hogy az eszköznek köszönhetően képesek a meglévő képességeik teljesebbé tételére. Másik kérdés, hogy minden áron fontos-e a képességeket teljessé tenni, ha elfogadjuk azt, hogy minden ember egymástól különböző, és önmagában értékkel bíró, de ennek részletezése nem képezi a jelen szakdolgozat tárgyát. Az

akadálymentesség megvalósítása az elfogadással kezdődik, elsősorban a fejekben, tehát gondolati síkon.

Azt, hogy mennyire fontos a hallókészülék használata az egyéneknek, az alábbi idézet is alátámasztja: „A csoportos beszélgetések során az öszvávalszadók egésze gondolta úgy, hogy a közösségi életébe való bekapcsolódáshoz és kommunikációhoz nélkülözhetetlen a készülék használata. Ahogy ezt legtöbbször megfogalmazták: „Ezzel érezzük magunkat „teljesnek, egésznek.”³⁶ Tehát akik tényleg megbarátkoznak a hallássegítő eszközzel, és azt a mindennapi életben használják, azok arról számolnak be, hogy ezzel együtt érzik magukat teljes egésznek.

5. Stigma

5.1. Stigma

Erving Goffman írt a stigma és a szociális identitás alakulásáról, arról, hogy a stigma eredetileg az ókori görögökhöz kapcsolható. Ők nagyon jól értették a vizuális szemléltetéshez, ezzel a kifejezéssel olyan testi jelekre utaltak, amelyekkel a viselőjének erkölcsi státuszával kapcsolatban árultak el valamilyen szokatlan vagy kedvezőtlen dolgot. Ezeket a testbe vésték, beszennyezték vele az embert. Ezek voltak az első társadalmilag stigmatizáló jegyek. Más nézőpontból pedig a testi rendellenességek külső jegyeire utalt. Jelenleg a stigmával a szegényt jelöljük, nem pedig a testi bizonyítékokat. De mivel az egyén ennek mentén sorolható be valamilyen tulajdonsága alapján egy kategóriába, ezért ezt úgy értelmezem, hogy a testi eltérés maga egy stigmatizáló tényező lehet.³⁷ Esetünkben ennek külső látható jegyeiként a hallássegítő eszközöket vizsgálom, hogy stigmaként jelenik-e meg annak okán, hogy vizuálisan tudtára adja az eszköz a környezetének, hogy a viselője nem hall jól, ugyanakkor valamilyen szinten segíti az egyént a hallása hasznosításában az eszközzel. Ez egy fajta paradoxon helyzet, hiszen az eszköz úgy okozhat stigmatizáló hatást, hogy közben a hallásproblémát enyhíti. Kiindulva Erving Goffman stigma elemzéséből, sokszor a stigmatizált egyén bizonytalannak érezheti magát abból az okból, hogy miképpen fogadják el őt a „normális” emberek. A bizonytalanság abból ered, hogy az egyén nem látja előre, hogy melyik kategóriába sorolják. Emiatt az egyén belső feszültséget él át, mert nem tudja, hogy amit a

³⁶ Laki Ildikó (2017) és a SINOSZ és SZTE JGYPK közös kutatása alapján: A HALLÓKÉSZÜLÉK HASZNÁLAT ÉS ELLÁTÁS MAGYARORSZÁGI HELYZETKÉPE (helyzetjelentés a nagyothallókról és eszközhasználati problémáikról) 2017. pg.:29. Letöltés helye: [A hallókészülék használat és ellátás magyarországi térképe.pdf](#). Letöltés napja:2021.02.13.

³⁷ Goffman, Erving (1981): A hétköznapi élet szociálpszichológiája, Gondolat kiadó, Budapest, p.:12.

környezetet mutat számára, az azonos-e azzal, amit gondolnak róla. Az egyéni hallásállapottal élő nem tudhatja, hogy a környezete valójában mit gondol az eszközéről, és ezt tovább gondolva az állapotáról, és végső soron emberi létéről.³⁸

Szeretnék idézni egy részletet, amelyet fontosnak tartok megvizsgálni: „Kedves kislányom, hol tettél szert erre a mű akármire? Nagybátyámnak is művégtagja volt, így hát azt hiszem, mindent tudok a maga nehézségeiről. Tudja, én mindig mondom: a mankósok jó családapák, gondoskodnak az ő szegény kicsinyeiről. Mondd csak, hogy tudsz fürödni műlábbal? Ezeknek a társalgás kezdeményezéseknek folyamánya az az érzés, hogy a stigmatizált egyén olyan személy, akit ismeretlenek tetszés szerint megközelíthetnek azzal az egyetlen feltétellel, hogy együttérzőnek mutatkoznak a hozzá hasonló fogyatékosággal sújtott személyek ügye iránt.”³⁹ Számomra ez azért fontos, mert a fentiek alapján tiszteletlenségnek érezhető indokolatlanul megközelíteni azokat az egyéneket, akiknek hallássegítő eszközük van, és ennek kapcsán beszélgetést kezdeményezni velük.

Feltételezhető, hogy az érintett egyének életében van olyan szakasz, amikor szeretnének elkezdni foglalkozni a készülék használatával összefüggésben felmerülő problémáiknak a megoldásával. Egyes személyeknek érzékeny a téma és magánügy az a viszony, ahogyan a készülék egy adott emberhez tartozik. A választás lehetőségét meg kell adni az egyénnek, hogy szeretne-e foglalkozni annak kérdésével, hogy a hallássegítő eszközével hogyan tud jobban megbarátkozni. A hallássegítő eszközzel való barátkozást képzőművészeti eszközökkel például csak úgy tudom elképzelni, hogy önkéntes részvétel formájában valósul meg.

Nem tartom kizártnak, hogy az emberek érdeklődését fel lehet kelteni ebben az irányban társadalmi aktivizmus révén. Nemrég saját magam is részt vettem egy fotózáson, ahol azt tűztük ki célul, hogy a hallássegítő eszközzel való barátkozást, illetve ennek az eszköznek a természetes viselését megmutassuk a fotográfia eszközeivel. Úgy gondolom, hogy készen álltam arra, hogy felvállaljam ennek az eszköznek a destigmatizálását, vizuális módon lehetőségünk volt ezt pozitív szemszögből bemutatni. (lásd 10. melléklet)

5.2. Hallássegítő eszközök, mint stigmatizáló elem

³⁸ Goffman, Erving (1981): A hétköznapi élet szociálpszichológiája, Gondolat kiadó, Budapest, pp.:180-203.

³⁹ Goffman, Erving (1981): A hétköznapi élet szociálpszichológiája, Gondolat kiadó, Budapest pp.:202-203.

Szerettem volna szakirodalmat találni a hallássegítő eszközök stigmaként való megjelenéséről, illetve ezeknek az eszközöknek stigmatizáló hatásával kapcsolatban. A módszer internetes forráskutatás, és a közösségi médiában való nyilvános kérdésfeltevés volt két zárt csoportban, illetve egy videót dolgoztam fel úgy, hogy a kommenteket is megvizsgáltam az általam kutatott szempontból. Azért ezt a módszert választottam, mert minél természetesebb közegben szerettem volna a narrációkat megtalálni, előhívni. Véleményem szerint ezt a témát nehéz a szokásos interjú helyzetek és kérdőíves módszerek alkalmazásával kutatni. Csak egy blogot találtam, melyben Doug Breaker írta, hogy sokan azért kerülnek a hallássegítő eszközöket, mert a sztereotípiák szerint „időseknek való” vagy pedig „fogyatékosná változtat” - azaz stigmatizáló gondolatok miatt kerülnek. A hallókészülékek viselésének újragondolását javasolja, az alábbiak szerint:

- A hallókészülékek menőek, mert zenészek, FBI ügynökök is viselik őket hatékony kommunikáció érdekében, ezen kívül a híradásban, és sportkommentátorok is hasznosítják ezt az eszközt.
- A hallókészülékeket esztétikai szempontból kell viselni. Figyelembe véve a funkcionalitását a hangok terén, hogy egyénileg határozhatjuk meg a hallható hangokat. Ha akarjuk, a külső zajokat elnémíthatjuk, vagy finomhangolhatjuk a beszédre, és összességében jobb hangélményekben lehet részünk.⁴⁰

Egy másik forrás szerint a hallásvesztés az, ami megbélyegző lehet, a hallókészülékkel kapcsolatban nem találtam olyan szöveget, hogy magának az eszköznek stigmatizációs hatása lenne. Megemlítsre kerül, hogy fontos, hogy minél többet beszéljenek az állapotról, illetve, hogy az emberek többsége nem veszi figyelembe a halláscsökkenést, pedig egy milliókat érintő kérdésről van szó. Kitér arra is, hogy meg kell változtatni az erről való diskurzust pozitívabb irányba. Lényeges javaslata, hogy a „hallássérülés” „hallásban való akadályozottság” és egyéb szokványos kifejezések helyett „lazább” szóhasználatat fejezzük ki magunkat, ha erről a kérdésről beszélünk.⁴¹ A lazább szóhasználat elgondolkodtatott. Egyfajta szleng szóhasználatra tudok gondolni, amit magunk között sorstársakkal sokat használunk, pl. „hasé” ami a hallássérült rövidített verziója. Vagy „másképpen halló vagyok” - amit úgy találtam ki, hogy

⁴⁰Breaker, Doug (2014): Changing the Stigma of Hearing Aids. Letöltés helye: https://www.mdhearingaid.com/en/blog/changing-the-stigma-of-hearing-aids?campaign_phone=&gclid=Cj0KCQjw0oCDBhCPARIsAII3C_GL8dw6ejsPVC-sLiXM1iTM-oNJP5L651GLXGe0COM922aNoziHwDUaAmiWEALw_wcB Letöltés ideje: 2021.11.06.

⁴¹Bouton, Katherine (2016): Let's talk about hearing loss. Letöltés helye: https://www.hearingloss.org/wp-content/uploads/HLM_MayJun2016_KBouton.pdf?pdf=2016-hlm-mj-kbouton Letöltés ideje: 2021.11.06.

elkezdttem gondolkodni azon, mi az, ami ténylegesen igaz a hallásom kapcsán. Elvettem azt, hogy hallónak, vagy pedig siketnek állítsam be magamat, és a nagyothalló sem tetszett. Végül az adta ennek a kifejezésnek az alapját, hogy a hallássegítő eszközzel hallok, csak nem úgy, mint a hallók, hanem egyedi módon akként, ahogyan be van állítva a hallókészülékem. Ezt azzal érzékeltetném, hogy bizonyos finomhangolások után jelentősen tud javulni vagy romlani az életminőségem attól függően, hogy hogyan sikerült beállítani az eszközt. Ezért használnám a „másképpen halló” kifejezést magamra. Tehát ha szemléletformálással kapcsolatos előadást tartanék, akkor inkább így fogalmaznék, hogy egyedi hallásállapottal élek. Másképpen hallok, mint ti, mert van egy barátom, aki egy „minitolmács” vagy inkább „visszhang” de az a lényeg, hogy mindig közvetíti a hangokat a fülembe. Ezáltal sokkal természetesebbé és barátságosabbá tehető az állapotom és a helyzetem, hogy hallássegítő eszközt viselek. Természetesen ahány ember, annyiféle laza kifejezéssel lehetne élni.

6. Hallássegítő eszközt viselő személyek tapasztalatai

6.1. Hallássegítő eszközök az érintettek szemszögéből nézve

Szerettem volna megvizsgálni a kérdéskört az érintettek szemszögéből is, a szakirodalom mellett. Elsősorban internetes videóblogokon kerestem, ahol az érintettek maguk mondják el, hogy hogyan látják ezt a kérdést. Az egyik videó hasznos válaszokat ad több általam vizsgált kérdésre - a „Chrissy Can’t Hear You” című youtube csatornáról származik - amelyből kiderül, hogy Chrissy igazából siket, tehát a készülék nem segíti jelentősen a hallását. De mindennap hord hallókészüléket, és csak néha nem veszi le. Elmondja az okokat, hogy miért hordja a hallókészüléket annak ellenére, hogy technikailag nem ad neki sokat a hallás tekintetében:

1. Megnyugvással tölti el, hozzászokott a hallókészülék viseléséhez, kényelmes számára, és megelégedettséggel tölti el, amikor a fülében van. Hallókészülék nélkül pedig úgy érzi, hogy üres a füle, és hiányzik belőle valami. A hallókészülékkel érzi teljesnek önmagát. Rávilágított, hogy a hallókészülékkel olyan szoros kapcsolatban van, hogy anélkül „üresnek érzi magát” - ez alapján úgy gondolom, a hallókészülék lehet a testkép része.
2. Mókás a hallókészülék viselése, mert csillogó-villogó díszekkel lehet ékesíteni. Szereti a hallókészülék díszítésével kifejezni önmagát. Mivel jól tud beszélni, ezért az emberek sokszor hajlamosak elfelejteni, hogy nem hall. Néha azt hiszik, hogy hazudik arról, hogy nem hall, ezért a hallókészülék egy bizonyíték az állapotára. Emiatt néha a sorstársai -

akik siketek - azt hiszik, hogy jobban hall, de igazából ő nem hall jól a készülékkel. A hallókészülék díszítésével fejezi ki magát, és hívja fel a figyelmet az állapotára.

3. A legkevésbé fontos ok, hogy néha meghallja a sziréna hangját, vagy egyéb hangokat, amik kellően közel vannak, és kellően erősek. Néhány dolgot tud kivenni a hangokból.⁴²

A készüléknek van elhanyagolható mértékű technikai hasznossága az ő hallásállapotának esetében is.

Megnéztem, hogy a videó milyen reakciókat váltott ki a követőkből. Többen csatlakoztak ahhoz, hogy érdemes a hallássegítő eszközt viselni, a félreértések elkerülése miatt. A hozzászólók között volt egy olyan is, aki arra panaszkodott: „...Az emberek azt hiszik, hogy szándékosan nem figyelek rájuk, néha azt kívánom, hogy legyen hallókészülékem, hogy könnyebben elhiggyék, hogy nem hallok semmit.” Másvalaki pedig kifejti, hogy csodálkozik azon, hogy milyen divatosak a videóban lévő hallókészülékek, neki az a benyomása, hogy a hallássegítő eszközgyártó ipar célja inkább az, hogy a készülékek egyre kisebbek legyenek, és láthatatlanok, mivel sok ember szégyelli megmutatni őket. Valaki más arra panaszkodik, hogy ő nem tudja úgy díszíteni, és hiányzik a teljesség érzése a füléből - így ő már feltehetőleg nem hordja a készülékét. Láthatunk példát a laza szóhasználatra, hogy valaki rádiónak nevezi a hallókészüléket. Említették azt is, hogy a hallókészülék stimulálja a fület, és ha ez megszűnik, akkor fejfájásig erősödő hangos csengést hall a fülében. Azzal viccel az egyik kommentelő, hogy mivel teljesen siket, ezért tréfás lenne egy nem működő hallókészüléket hordania, ezzel jelezve, hogy nem hall jól. Egy másik kommentelő kifejti, hogy a segédeszköz viselésével nem érzi magát kevésbé siketnek, ezt úgy szokta elmagyarázni más embereknek, hogy ha valakinek a mozgásával vannak problémái, és kap egy mankót, akkor az nem fogja a mozgását rendbe hozni, és továbbra is szüksége lesz segítségre; ezek után megemlíti, hogy a hallássegítő eszközt viselő személyek számára ugyanúgy fontosak a feliratok, vizuális jelek, és a jelnyelv is. Volt olyan hozzászóló, aki fiatalabb korában elrejtette a hallássegítő eszközét, majd később elkezdte bátrabban viselni, és élénk színek választásával büszkén mutatja meg a segédeszközt. Valakinek pedig sokat jelentett ez a videó, mert senkivel nem tud erről beszélni a környezetében. Olyan is volt, aki a videó alapján ébredt rá arra, hogy tudja díszíteni a hallókészülékét.⁴³ Érdekes volt, hogy a kommentek többségénél visszatérő elem, hogy a

⁴²youtube.com (2021a): ChrissyCan'tHearYou- Why I Wear Hearing aids [CC]. Letöltés helye: <https://www.youtube.com/watch?v=EaNzedALOMw> Letöltés ideje (utolsó ismert): 2021.04.12.

⁴³ ChrissyCan'tHearYou csatorna alatt az érintettek reflektálása: youtube.com (2021a): ChrissyCan'tHearYou- Why I Wear Hearing aids [CC]. Letöltés helye: <https://www.youtube.com/watch?v=EaNzedALOMw> Letöltés ideje (utolsó ismert): 2021.04.12.

hallókészülék nélkül üresnek érzik a fülüket az érintettek. Emiatt azt gondolom, hogy a hallássegítő eszköz a testképhez, és az identitáshoz is kapcsolódhat.

Végeztem egy kisebb kutatást a közösségi médiában online - egy angol nyelvű zárt facebook csoportban tettem fel azt a kérdést, hogy: „Miért díszítik a hallókészüléket, mik a motivációik, illetve, hogy szerintük van-e megbélyegzés a hallókészülékek irányában, ebben az esetben arra voltam kíváncsi, hogy a segédeszközt magát stigmatizáló elemnek tartják-e?”⁴⁴

Szerencsére a kérdésemre sok válasz érkezett, kommentek formájában. Azért ezt a módszert választottam, mert sorstársként egy online közösségben nagy valószínűséggel őszintébb válaszokat adnak, mintha interjúkat próbáltam volna készíteni, vagy kérdőívet használtam volna. Véleményem szerint a módszer hatékony volt a „Pimp My Hearing Aids/Cochlear Implants UK”⁴⁵ elnevezésű, zárt facebook csoportban feltett nyilvános kérdésre.

Emellett egy másik zárt facebook csoportban is feltettem a kérdést – mely az „Advanced Bionics Cochlear Implant User Group” nevet viseli - ahonnan 14 válasz érkezett. Összeségében több mint 40 komment érkezett (néhányan többször is írtak, vagy beszélgetések alakultak ki) - a névtelenségüket biztosítani szeretném a dolgozatban. Feltettem a kérdést egy magyar zárt facebook csoportban is - a „Tudatos Nagyothallók” csoportjában⁴⁶ - ahol mindössze 4 válaszadás történt. Ebből következtetek arra, hogy hazánkban kevésbé vannak elterjedve a diskurzusok erről a témáról. Korábban egy érintettel beszélgettünk erről, és arra jutottunk, hogy a magyar csoportok inkább technikai infókat részesítenek előnyben, nem annyira jellemző a támogató, vagy szélesebb körű kitekintő diskurzus, többek között a hallókészülékek kinézete, vagy annak díszítése kapcsán. A válaszok alapján vizsgálhatónak tartom, hogy stigmatizáló dolognak tartják-e a hallássegítő eszközüket. Arra is kíváncsi voltam, hogy a képzőművészet eszközeit használva, ha feldíszítik hallókészüléküket, az segít-e abban, hogy az eszközt barátságosabbá tegyék. Szeretném a megkérdezett csoporttagok névtelenségét megőrizni, ezért a kapott véleményeket összegezve, anonim módon mutatom be. A beérkezett válaszokat

⁴⁴ Eredeti feltett kérdés: „Why pimp/decoration your hearing aid? Please write your motivation.

Do you think there is a stigma towards hearing aids? Why do you think there is and why if not?” Adatvédelmi okokból a mellékletben csak a kérdésre adott fordításokat teszem közé a dolgozat mellékleteként, az eredeti kérdésfeltevést lementettem képernyőképként a beérkezett válaszokkal.

⁴⁵ facebook.com (2021): A Pimp My Hearing Aids/Cochlear Implants UK külföldi zárt fb csoport direkt kérdésfeltevésre mutató link: <https://www.facebook.com/groups/pimpmyhearingaidsandcochlearimplants/permalink/3848335081887490> Letöltés ideje: 2021.11.06. Illetve a másik csoport facebook.com(2021): „Advanced Bionics Cochlear Implant User Group” Letöltés helye: <https://www.facebook.com/groups/abcochlearimplantusers/posts/3746223002121376> Letöltés ideje: 2021.11.06.

⁴⁶ Tudatos nagyothallók zárt fb csoport direkt kérdésre mutató link: <https://www.facebook.com/groups/1711286645674970/permalink/234680468789448> Letöltés ideje: 2021.11.06.

csoportosítottam szempontok szerint. (kivonat: lásd: 1. számú írott közlés mellékletben) Mielőtt összegezném őket, néhány választ szeretnék egyenként megvizsgálni.

„Semmiképpen sem tartom a testem részének. Egy csodálatos eszköz, amely megkönnyíti mások megértését.” (1. számú írott közlés mellékletben) Egy jó példa arra, hogy mindig több nézőpontból szükséges vizsgálni a kérdéseket. Vannak olyan személyek, akik ha nem is kifejezetten a test részének, de saját „részeiknek” tartják a hallókészülékeket: „Ők a részeim, akárcsak a karom vagy a hajam. A karomat tetováltatom, a hajamat festem, úh. teljesen ésszerű, h a hk-eimet is csinosítom.” (1. számú írott közlés mellékletben) A leírás alapján úgy is gondolhatjuk, hogy a testrészének tekinti őket. A stigma kapcsán is kettősség volt érzékelhető. Vannak olyan személyek, akik nem tartják stigmatizálónak, sőt egyfajta jelzés a segítőkész emberek számára, akikből kiváltja a pozitív és türelmes hozzáállást: „Egyáltalán nem tapasztaltam, hogy stigmatizáló lenne. Sokkal inkább pozitív hozzáállást, megértést és türelmet vált ki a viselése.” (1. számú írott közlés mellékletben) Vannak, akik érzékelik a stigmat, de nem az eszközre nézve - erre egy jó kifejtés: „A legtöbb márka bézsre vagy szürkére csinálja őket, hogy „beolvadjanak” (mindenkinek, aki hk-t hord biztos ősz haja van...). A hk-et sokan úgy tekintik, h amiatt szégyenkezni kéne, és általában az öregedéssel kötik össze. Szeretném megtörni ezt a stigmat.” (1. számú írott közlés mellékletben) Egy másik hozzászóló szerint, „amikor először lett hallókészülékem, szégyelltem és el akartam takarni őket, de miért ne viselhetném büszkeséggel és stílussal?” Ezek szerint az érintettek át tudnak menni egy folyamaton, aminek a végén másképpen tekintenek a segédeszközükre.

A hallókészülékek elfogadása kapcsán megemlíteném, hogy ebben a csoportban sokan már felvállalják a hallókészüléküket - így kritika is megfogalmazódott a gyártói tendencia kapcsán: „Az a felfogás, hogy szeretnék, hogyha láthatatlan lenne, ahhoz a gondolathoz kapcsolódik, hogy a fogyatékoság rossz.” Emellett a díszítést is természetesnek tarthatják többen a csoportból. Egy remek válasz arra, hogy miért díszítik a hallássegítő eszközt: „Gondolom ugyanazért, amiért az emberek az autójukat csinosítják pl. felnivel, fényekkel, új magnóval... Az egész lényege, hogy egyediek legyünk... mások legyünk... büszkék legyünk arra, akik vagyunk.” (1. számú írott közlés mellékletben)

Többen az önkifejezés és a külvilág felé történő kommunikálás eszközeként tekintenek a hallássegítő eszközök díszítésére. Ezeket szeretném most bemutatni: „Szeretem megmutatni a személyiséget.” (1. számú írott közlés mellékletben) A hallókészülék díszítési módjával ki lehet fejezni a személyiséget a válaszadó szerint.

„Miért legyél uncsi, amikor lehetsz eredeti is. :D” (1. számú írott közlés mellékletben) Ez a mondat bátorító lehet azok számára, akik félnek belevágni a hallókészülék díszítésbe.

„Úgy érzem ez olyan, mintha azt kérdeznéd, hogy „Miért törődjek vele, hogy divatos ruhát hordjak?” (1. számú írott közlés mellékletben) A válaszadó szerint a hallássegítő eszköz is ugyanúgy az öltözködésünk része, ezzel kapcsolatban az önkifejezés részeként is tekinthetünk rá.

„Eszközöknél és felszereléseknél - amiket a különböző akadályokkal szembesülő embereknek készítenek - ritkán veszik figyelembe az egyén stílusát.” (1. számú írott közlés mellékletben) Ez egy kritika a gyártók felé, hogy nem támogatják az egyedi stílus megteremtését a hallássegítő eszközök kapcsán, vagy legalábbis nem olyan széles körben, mint ahogyan igény lenne rá. Ha valami nem illeszkedik hozzánk, nem tudjuk elfogadni, akkor energiát ölünk abba, hogy rejtegetjük. Ezt könnyű elképzelni, olyan érzés lehet, mint amikor észrevesszük, hogy van egy folt a ruhánkon, és elkezdjük kényelmetlenül érezni magunkat. „És én bánom, hogy amikor gyerek voltam, akkor ezeket az undi bézs cuccokat kellett viselnem, olyan sok energiát öltem abba, hogy takargassam őket.” (1. számú írott közlés mellékletben)

„Igen én úgy hiszem, egy stigma van a hallókészülékek és a CI-k irányában – egy stigma, amit fájó megtapasztalni... Az emberek státuszszimbólumot csinálnak a szemüvegük kinézetéből, hát miért ne tegyük ugyanezt a hallókával?” (1. számú írott közlés mellékletben) Egyik lehetséges útja a destigmatizálásnak, a hallókészüléket közelebb vinni a felhasználóhoz. Több hozzászólás rámutat arra, hogy a hallássegítő eszközök kapcsán nem feltétlen az az egyedüli követendő tendencia, hogy láthatatlanná, vagy elrejthetővé tegyük, mert ha láthatóvá válik, akkor lehet róla beszélgetni, és egyfajta szemléletformáló módon is működhet. Természetesen mindenkinek más-más a személyisége, biztosan lesznek olyanok, akik szívesebben rejtik el a hallókészüléküket, de véleményem szerint az fontos lenne, hogy ismerjék a lehetőségeiket. Tehát ne az egyén alkalmazkodjon a segédeszközének a paramétereire, hanem az eszköz szolgálja ki az egyén igényeit a lehető legteljesebb mértékben mind a beállítás, mind az esztétikum és a funkcionális változtatások lehetőségének tekintetében. Legyenek erre épülő szolgáltatások is, amelyek ezt lehetővé teszik. A hallókészülékek fejlesztését mindkét irányban szorgalmazni és bátorítani kellene egy jobban díszíthető, markánsabb piaci termék és a jelenlegi láthatatlan piaci igények felé is haladva.

Lezárásként, egy tanulmány szerint,⁴⁷ a megbélyegzés befolyásolhatja azt, hogy a hallókészüléket hordani fogják-e. Az, hogy egyesek azért nem fogják hordani a hallássegítő eszközt, mert megbélyegzőnek tartják, aggodalomra ad okot, és komoly rizikófaktor. Más vélemény szerint nem ez a vezető oka az esetleges elutasításnak; a hallókészülékek már nem olyan mértékben megbélyegzők, mint korábban, nagyobb az elfogadás velük kapcsolatban. Érdekes megállapítása a tanulmánynak, hogy az elsődleges okok között - a kényelmi szempontok mellett - szerepel az is, hogy nem tudják a felhasználók, hogyan kell a hallókészüléket behelyezni, és ezért nem hordják azt.⁴⁸

Sokszor az emberek nem mérik fel, hogy mit jelent hallani, és hogy egy hallássegítő eszköz mennyit segíthet. De csak akkor, ha megfelelően van beállítva, és ha a felhasználó el tudja fogadni annak a viselését. Mindez rávilágít arra, hogy a leendő felhasználók szemléletformálásával sokkal többet kellene foglalkozni. Szükséges lenne beszélgetni velük az igényeikről, majd ennek mentén feltárni, hogy milyen okok miatt utasítják el a hallássegítő eszköz használatát, és mi segíthetne, hogy megbarátkozzanak a segédeszközzel. Úgy gondolom, ehhez a szociális szakemberek kompetenciái jó alapot adhatnak, emellett bevonhatók a folyamatba coaching szakemberek, illetve művészetterapeuták, akik segítenek az esetleges traumák feldolgozásában. Úgy gondolom, hogyha valaki elveszíti a hallását, és segédeszközre van szüksége, akkor ezeknek a szakembereknek a bevonásával, és azzal, hogy ők egy támogató attitűdöt tudnak kialakítani, az egyén számára felgyorsíthatóvá válhat az a folyamat, hogy elfogadja állapotának megváltozását, illetve megoldást találjon a problémára és képes legyen elfogadni a hallássegítő eszközt. Emellett legyen felkészítve arra, hogy a megfelelő eszközhasználat elérése egy hosszabb folyamat, amíg eléri a lehetőségeinek megfelelő hallást és a legjobb beállítást. Véleményem szerint fel kellene készíteni az embereket a problémákra, olyanokra, mint hogy nagy valószínűséggel az illeszték törni fogja a fület, vagy kellemetlen érzés lehet valakinek, aki addig nem hordott illesztéket, ezért lehetne innovációkkal is támogatni, hogy legyenek beszoktató illesztékek.

⁴⁷ McCormack, Abby - Fortnum, Heather (2013): Why do people fitted with hearing aids not wear them? International Journal of Audiology. 52. évfolyam 5.szám. p.:360-368. Letöltés helye: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3665209/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

⁴⁸ McCormack, Abby - Fortnum, Heather (2013): Why do people fitted with hearing aids not wear them? International Journal of Audiology. 52. évfolyam 5.szám. p.:360-368. Letöltés helye: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3665209/> Letöltés ideje: 2021.11.06.

7. Interjúk

7.1. Jacqui Larsson és Olesja Grant interjú

Kutatásom során mélyinterjúkat készítettem Jacqui Larssonnal, és Olesja Granttal. A beszélgetések során azt a módszert alkalmaztam, hogy hagytam, hogy a számukra fontos dolgokat fogalmazzák meg, engedtem kitérni őket, és nem ragaszkodtam mereven az előre megfogalmazott interjú kérdésekhez. Alaposan felkészültem, utánanéztem a közösségi médiában és egyéb helyeken látható anyagaiknak, amelyek a közös művészeti projektjükhöz volt köthető. Olesja Grant életvezetési coach, akinek hallásproblémái lettek, és ezáltal problémássá vált számára az önelfogadás és az életvezetés. Később hallásban akadályozott személyként, aktivizmus formájában felvállalja az állapotát, és megmutatja a hallássegítő eszközét, Jacqui Larsson által tervezett ékszerrel felhívja a figyelmet a fülére. Ezt a folyamatot ismerhetjük meg a két interjúból.

Olesja Grant esetében nagyon sok képet kellett átnéznem, mert nagyon aktív a közösségi médiában. Sikerült elérnem, hogy két nézőpontból ismerhetjük meg a folyamatot: a tervezői oldalról, és az érintett személy oldaláról, akinek hallássegítő eszköz vált szükségessé. Mindkét interjú másfél órás beszélgetés volt. Mivel az angol tudásom hiányos, és állapotom miatt nem tudok megbízhatóan jegyzetelni és megfelelő interjú közeget teremteni, ezért írótolmácsokat kértem fel mindkét interjúhoz. Mindannyian online felületen találkoztunk, az írótolmácsaim google drive dokumentumban írtak nekem magyarul, majd az általam magyarul feltett kérdéseket szóban tolmácsolva angolul feltették az interjú alanyaimnak. Mindez nagyon jól működött módszertanilag. Az online helyzet ellenére szerintem sikerült fenntartanom interjúalanyaim érdeklődését, és az interjú fókusza is megmaradt annak ellenére, hogy miután feltettem a kérdést, hagytam, hogy arról meséljenek, ami számukra fontos. Így fény derült olyan dolgokra, amelyekre lehet, hogy jobban irányított kérdésekkel nem került volna sor. Azért őket választottam, mert úgy gondolom, hogy a projektjük is bemutatásra érdemes, és a közös munkájuk tükrözi számomra leginkább azt, hogy milyen lehet egy olyan művészeti eszközöket alkalmazó folyamat, amelyben megtörténhet a hallássegítő eszközzel való barátkozás. Hasonló kezdeményezésekre hazánkban is nagy szükség lenne.

Az első koncepciójuk az lett volna, hogy egy gyémánt kerüljön a készülékre, de ezt elvetették, mert féltek, hogy nem működne a készülék. Illetve megfontolták, hogy a jövőben a

hallókészüléket várhatóan le kell majd cserélni, ezért inkább olyan megoldást kerestek, amely kompatibilis a hallókészülék viselésével. Olesja - Jacqui szerint: „sokáig elutasította a hallókészüléket, amely hatott a mentális egészségére, viszont amikor elfogadta, akkor megváltozott az élete, és kinyílt számára a világ, ezért szerette volna, hogy ékszerré változzon a hallókészülék, és ezáltal megmutathassa a világnak.” Az ékszer kialakítása kapcsán a kígyó szimbólumra esett a választás, mert sok kultúrában megtalálható; a legmegragadóbb az volt, hogy a kígyók nem a fülükkel hallanak. (Megj.: A kígyók az állkapocs csontjuk segítségével hallanak. Ez a részük és egy hagyományos belső fül segítségével hallják meg zsákmányukat.) „Jacqui szerint a kígyó azért jó, mert szeretett volna valamit, ami védi a fülét, de ugyanakkor felhívja a figyelmet a fülre.” A kígyó a gyógyulást is szimbolizálja. Az interjúk alapján fontos paraméterek voltak, hogy az ékszer legyen szexi, igazi ékszer, legyen szép a dizájn, és egyedi tervezésű. Az ékszer megvalósulását Olesja végig kommunikálta a közösségi média felületein, elmesélte, hogy hogyan adtak nevet a hallássegítő eszközre helyezett figyelemfelhívó ékszernek.

„A közösségi médiát használtam a névválasztásra. Kiírtam, hogy „Adjunk neki nevet” - hogy igazán személyes legyen - nagyon sok ember látta. És hogy legyen benne az is, hogy a gyógyulást szimbolizálja. Azt szerettem volna, hogy szoros kapcsolatban legyen velem és a projektemmel is. Aktivistának tartom magam. A Soleja a saját nevem betűiből jön. Nagyon érdekes út volt, amin keresztül eljutottam idáig.”

7.2. Olesja hallássegítő eszközzel való viszonya

Olesja arra a kérdésre, hogy van-e hiányérzete ha nem teszi be a hallókészüléket, azt válaszolta, hogy: „Igen. Nagyon más ember vagyok, amikor nem rakom fel a hallókészüléket. Úgy érzem, nem tudok kommunikálni, azt érzem, hogy mikor beszélek másokkal, minden teljesen néma körülöttem. Ez teljesen olyan, mint egy szokás nálam, egy napi rutin, mint a fogmosás, fésülködés stb., és ha felrakom a készüléket, akkor érzem, hogy mehetek emberek közé. Ha nem veszem fel, nem hallom olyan élesen a hangokat, jobban megterheli az agyamat is, hogy jobban kell figyelnem.” Arra a kérdésre, hogy a teste részének tartja-e, azt válaszolta, hogy: „Számomra ez olyan, mint egy cyber extension (mechanikai, kibernetikus kiegészítő) a testemen. Önmagam elfogadása. Az ember a technológiát használja, a technológia segít összekapcsolni a különböző érzékszerveinket, testrészeinket. Ha valahol a testünk cserbenhagy minket, akkor kapcsolatot tud teremteni az agyunk és a különböző testrészeink között. Pl. a szemünkkel is akár. Én ezt egy ilyen természetes kibernetikus kiegészítőnek tartom. Szeretek

magamról úgy gondolkodni, mint egy “robot”, aki “kibernetikus.” Úgy gondolom érdemes a jövőben jobban megvizsgálni ezeket a kérdéseket, mert választ adhatnak, hogy az eszköz mennyire befolyásolja a testképet, identitást.

Ahogy korábban említettem, nem mindegy hogyan tekintünk a segédeszközre „Nagyon szerettem volna, hogy a világ felé látható legyen a hallókészülékem. És még egy dolog: a hallókészülékgyártók nagyon kicsi készülékeket csinálnak, a fül mögé, hogy ne látszódjon, mert tudják, hogy stigmatizáció társul hozzájuk. Diszkrét legyen, ez a kulcsszó mindig, hogy ne lássa senki. De én nem akartam, hogy diszkrét legyen, lófarkban hordom a hajam, hogy látszódjon, mert ez a technológia a stigmatizáció miatt alakul így, mivel nem akarják, hogy látni lehessen, ezért a gyárak így készítik.” (Olesja Grant) Ez alátámasztja azt, hogy maga a hallássegítő eszköz lehet egy stigmatizáló elem. Olesja szerint az ékszerrel is tudunk hatni másokra: Az ékszer a legjobb módja annak, hogy magunkra irányítsuk mások figyelmét. A projektnek köszönhetően lett egy barátja, aki segít felhívni a figyelmet a készülékére és az állapotára, és ezt meg tudja mutatni másoknak. Másoktól is pozitív visszajelzéseket kapott az ékszerével kapcsolatban. Kiderült az ékszernek egy plusz rejtett funkciója is. Olesja így mesélte el: „Mert nagyon szép dolog, hogy kézbe tudod venni! Rá tudom tenni az ujjamra is. Ha pl. étteremben vagyok és félek, nehogy elveszen, akkor ráteszem az ujjamra. És tudom tartani, oda tudom adni embereknek, leveszem és mondom nekik, hogy nézd! Nem kell levennem a készüléket, mert azt látják. Így tudok velük kapcsolatot teremteni. Van neve is az ékszernek: Soleja. (ejtsd: “Szoledja”) „Ezáltal tudom mutatni az embereknek, hogy ez mennyire fontos nekem, mi történt velem, és odaadom az embereknek, hogy nézzék meg, hogy a kígyónak nincs füle és más módon érzékeli a külvilágot; ez a története, hogy miért választottam ezt ékszernek.”

7.3. Pozitív visszajelzések

Jacqui szerint leginkább Olly visszajelzése számít, amelyet egy projektbeszámoló videóból összefoglalóan idézett szöveggel tudok legjobban átadni, amelynek azt a címet adták, hogy ékszerkészítéssel megküzdünk a stigmával (Creating Jewellery to Challenge stigma). Ebben a videóban Olly beszél azokról a dolgokról is, amelyeket az ékszer viselése hozott számára: „Ole Grant-nak hívnak és hallássérüléssel élek, hallókészüléket viselek. Körülbelül egy évvel ezelőtt elindítottam egy küldetést, hogy beszélgessek az emberekkel a hallás egészségének fontosságáról, és hogy ez hogyan kapcsolódik a mentális egészséghöz. Szerettem volna egy olyan ékszert, ami egy párbeszédet kezdeményezhet, mert a hallókészülékeket

általában úgy tervezték, hogy diszkrétnek legyenek, és a fül mögé vannak rejtve. Szerettem volna felhívni a figyelmet a füleimre. Emiatt Jacqui és én belevágtunk abba, hogy létrehozzunk egy olyan fülbevalót, ami nem gátolja a hallókészülék működését, de dekorálja is azt, illetve szimbóluma a gyógyulásnak. Jacqui a kígyót javasolta, ami szépen körülöleli a fület. Ő és én is nagyon izgatottak voltunk, hogy belevágtunk abba, hogy létrehozzunk valamit egy ötletből. Jacqui nagyszerű mestere annak, hogy a viselt ékszerekkel tolmácsolja azt, hogy az ember mit gondol. Az ékszer egy nyelv, és az én esetemben ennek szentelem az életem, hogy destigmatizáljuk a hallókészülékeket, és Soleja, a kígyóm, segít nekem minden egyes nap, hogy beszéljünk a hallásegészség fontosságáról. És köszönöm Jacqui, hogy az egész folyamat során végig fogtad a kezem, és teljes mértékben azt gondolom, hogy ez egy egyedi és gyönyörű módja annak, hogy meggyógyítsd a lelked a kreativitás segítségével. Köszönöm Jacqui.”⁴⁹

Más nézőpontból: „szerintem Olly-nak ez egy eszköz arra is, hogy szociálisabb legyen, lehetőséget ad neki arra, hogy beszéljen erről, nagyon szép, felhívja a figyelmet, és közben gyógyítja a lelkét is. Ez sokat segít neki abban, hogy aktivista legyen. Nagyon pozitív visszajelzéseket kaptunk.” (Jacqui)

8. Hazai kezdeményezések, hazai szakemberek javaslatai

8.1. Legyen egy hallótársad

Hazánkban a Mome Transferlab „TESSÉK?” című kurzusán belül jött létre a „Hearing Mate” koncepciója, amely foglalkozott hasonló, funkcionális „mindennapi baráttal”, ami egy esztétikus, állatfigura formájú, gyerekek számára megalkotott kommunikációs tárgy. Könnyen feltehető, és levehető a hallássegítő eszközről. A projektet Börcsök Anna vezette, és az egyetem hallgatói (Bádé Zsófia, Székely Zsuzsa és Ujváry Berta) hozták létre a hallótársat. Céljuk egy érzelmi biztonságot adó kiegészítő, vagy ékszer tervezése volt, amely elősegíti a hallássegítő eszközt viselő gyermek kommunikációs hatékonyságát.⁵⁰

Nagyon érdekesnek találtam a narratív ékszerkészítés definícióját: „A narratív ékszer elég tág fogalom. Azt jelenti, hogy egy ékszerbe van sűrítve sok tartalom. Kb. úgy képzelj el, mintha egy verset olvasnál: sok sűrített tartalmat lehet benne felfedezni. Csak Anna nem verset

⁴⁹Olesja Grant [instagram.com](https://www.instagram.com/ole.grant.activistess/) (2021e): [ole.grant.activistess](https://www.instagram.com/ole.grant.activistess/) https://www.instagram.com/tv/B_W1uLAAof/?igshid=nrkxwa1dgndp Letöltés ideje: 2021.11.06. és [instagram.com](https://www.instagram.com/ole.grant.activistess/) (2021d): [ole.grant.activistess](https://www.instagram.com/ole.grant.activistess/). Letöltés helye: <https://www.instagram.com/ole.grant.activistess/>. Letöltés ideje: 2021.11.06.

⁵⁰ Vikárius Réka (2019), Inclusive hallótársak, hypeandhyper magazin Letöltés helye: <https://hypeandhyper.com/inclusive-hallotarsak/> Letöltés napja: 2021.11.06.

készít, hanem tárgyakat, képzőművészeti alkotásokat, amelyek testen hordható tartalomsűrítések.” (3.-4. interjú alany melléklet) Majd a beszélgetés vége felé eljutottunk oda, hogy lehetségesnek tartják a művészetterápiás irányt ezen a területen. „...amit mondasz az jut eszembe, hogy csinálnak művészetterápiákat, és vannak különböző eszközök, hogy valamit úgy dolgozol fel, hogy készítesz, tervezel, alkotsz valamit.” (3.-4. interjú alany melléklet) Szeretném kiemelni, hogy nekem nagyon tetszett a módszertanban, ahogyan a projektet elkezdték. Az érintettekkel eltöltöttek egy napot - erről így számol be az egyik interjú alany: „Beszélgettünk egy napot az életükről, hogy milyen egy napjuk, vagy miben kell segítség, mi az, ami pozitív, negatív, és azt leszűrve, amit ők mondtak, és ebből tanulva indultunk el, és gondolkozni kezdtünk a tárgyon.” Nagyon jó lenne, ha a hallássegítő eszközök tervezése is így zajlana, inkluzív tervezéssel, bevonva a felhasználókat a tervezés folyamatába.

8.5. Hallókészülék ékszer tervezési folyamat tesztelése itthon

„Művészetterápiás eszközökkel és önismereti kalandokkal egybekötött ékszeres workshop a Budapest Design Week programsorozatában. Amire biztosan számíthattok: szabad asszociációk, intuitív sugallatok, furcsa anyagok, önmagunkra hangolódás, és szárnypróbálgatás, kreatív játék...”

Amikor megláttam ezt a felhívást, azonnal tudtam, hogy ezt a lehetőséget ki kell próbálnom, mert lehetőséget láttam arra, hogy az ötvös módszerekkel készülő ékszerek alakíthatóak a hallókészülékemre, ezen kívül megragadó volt a felhívásban, hogy művészetterápiás eszközöket fognak használni az ékszerkészítés során, amely önismereti utazásokat is kínál a résztvevők számára. (esemény leírása mellékletben, képekkel) Tapasztalatom szerint a beszélő ékszerek workshop különlegessége az volt, hogy saját magamnak találhattam ki egy szöveget, amely a hallássegítő eszközömről, állapotomra, illetve arra is felhívja a figyelmet, hogy szeretném, ha a környezetem is segítene a hangok világában eligazodni, mert a segédeszköz esetében nem jelent teljes mértékű segítséget.

„ÖSSZ HANG” ez a szöveg került rá az ékszeremre, amelynek a készítési folyamata is egy izgalmas élmény és egyben várakozás volt számomra. A végén, amikor megkérdezték, hogy hogyan éreztem magamat, akkor azt a visszajelzést adtam, hogy: „Nagyon boldog vagyok, mert végre sikerült hozzám passzoló módon díszíteni a hallássegítő eszközömet”. A folyamat is nagyon szuper volt, ahogy terveztük, hogy hogyan legyen megoldva, hogy az ékszer a hallókészüléken legyen. Teljes mértékben befogadónak éreztem az egész tervezési folyamatot.

A végén fotókat készítettünk rólam és az ékszeremről, amik szintén kifejezik azt az örömet, hogy végre mond valamit másoknak is a segédeszközöm, hogy fontos az összhang a társadalmi felelősségvállalás azokért, akik a hangok világában nehezebben boldogulnak. Számomra az is nagyon inspiráló volt, hogy párbeszédet kezdeményeztünk arról, hogy hogyan lehetne másoknak is segíteni ebben a témában. Érdekesnek találtam, hogy a művészetterápia eszközeinek használata mennyire jól összehangolható volt az ékszerkészítés folyamatával. Úgy gondolom, hogy ez a fajta ékszerkészítési folyamat másoknak is segíthetne, hogy jobban el tudják fogadni a segédeszközüket, el tudom képzelni, hogy barátoknak, ismerősöknek is segíthetne, vagy akár szemléletformáló eszközként is működhetne ez a fajta ékszerkészítés.

2. ábra Életképek - a workshop megpillantása – a folyamat ahogyan az eszközömmek tervezek ékszert – majd az egyedi ékszerrel együtt egy jó kép rólam.

9. Összegzés

Szeretném összegezni, hogy kutatásom során melyik kutatási kérdéseimre kaptam megfelelő választ. Első kérdésem volt, hogy a segédeszközhöz való negatív viszonyulás negatív irányba tolhatja-e el a viselője önmagáról alkotott képét? Úgy gondolom, ez sok esetben igaz lehet, de természetesen nem minden esetben, mert minden egyes hallókészüléket viselő személy

különbözőféleképpen viszonyul az állapotához, ezt alátámasztják a közösségi médiában feltett kérdésekre érkező változatos válaszok, és az érintettekkel készített interjúk. A dolgozat terjedelme nem tette lehetővé, de mellékletként csatoltam több interjúalany válaszait, amelyek bemutatják ezt a változatosságot ezen a téren is. Saját tapasztalatom is alátámasztja, hogy sokáig negatívan tekintettem a hallókészülékemre; olyan történeteket is meséltek nekem a kisgyermekkoromból, hogy nehezen tudtam elfogadni az eszközhasználatot, gyakran eldobáltam a hallókészülékeimet, sokszor a vízben kötöttek ki, tehát az eszközzel való együttműködésem nem zökkenőmentesen történt - a környezetem elmondása szerint. Nekem is volt egy olyan korszakom, amikor szégyelltem és takargattam az eszközömet, nem akartam, hogy mások tudják rólam, hogy nem hallok.

Második kérdésem az volt, hogy: A segédeszközhöz való viszonyulás pozitív irányba történő elmozdítása segíthet-e a viselőjének és a környezetének a pozitívabb kép kialakításában saját magáról, és az állapotával kapcsolatban? Úgy gondolom, hogy Olesja Grant például átment ezen a folyamaton, ezt megerősíti Jacqui Larsson, akivel közösen készítették a feldolgozást segítő ékszer. Úgy ítélem meg az interjúk alapján, hogy léteznek olyan folyamatok, amelyek segítik, hogy pozitív irányba mozdulhasson az eszközhöz való viszonyulás. Olesja Grant a hallókészülékét díszítő ékszer elkészítése óta teljes életet él, és másoknak is igyekszik segíteni a közösségi média felületein abban, hogy jobban el tudják fogadni a hallássegítő eszközt, ezáltal az állapotukat. Rá kellett jönnöm a vele való beszélgetés során, hogy még sok mindenben tudok fejlődni és még többet dolgozhatnék magamon ezen a téren, hogy az állapotomat elfogadjam és bátrabban felvállaljam a hallássegítő eszközömet és ezzel kapcsolatos gondolataimat.

Úgy gondolom, hogy több személlyel lehetne interjút készíteni, akik aktívan és pozitívan kommunikálnak közösségi média felületükön a hallássegítő eszközökkel kapcsolatban. A velük készített interjúk során megismerhetjük azokat a folyamatokat, amelyek segíthetnek másoknak, és bizonyos folyamatokat újra tudnánk reprodukálni, ha fel tudjuk tárni azt, hogy mely folyamatok lehetnek sikeresek annak kapcsán, hogy a hallássegítő eszközök elfogadottabbá váljanak mind az érintettek, mind a társadalom többi tagja számára. Saját tapasztalataim is alátámasztják a fentieket, hiszen az én hozzáállásom a segédeszközömhöz is sokat változott az idők során, ma már lényegesen könnyebben fogadom el a létezését és nagyobb figyelmet fordítok rá a mindennapokban. Személyes szabadságot ad számomra, hogy felfedeztem az itthon kevésbé elterjedt lehetőségeket az eszköz díszítése kapcsán, ezért képes vagyok az eszközöm kinézetét átalakítani az ízlésemnek megfelelően. Számomra szabadságot ad, hogy

kísérletezhetek ezzel, illetve az emberek reakcióival, amikor meglátják a legújabb díszítési ötleteimet. Hiányérzetem van abból a szempontból, hogy eddig gyárilag kapható dolgokkal díszítettem, vagy pedig kézműves praktikákkal, ugyanakkor ennél magasabb szintű tervezési folyamatok kiaknázására vágyom a jövőben, hogy ténylegesen meg tudjam változtatni az eszközőm kinézetét. Továbbá vannak az eszközőmnek bosszantó tulajdonságai, amellyel nem vagyok maradéktalanul megelégedve, az egyik ilyen dolog, hogy nem vízálló, és nem találtam még megfelelően kialakított vízálló tokot hallókészülékre, amely számomra zavaró, mert félttem az eszközőmet a víztől, emiatt nem tudok teljes mértékben felszabadult lenni a vízparton. Szeretnék néha hallókészülékben aludni, mert időnként szeretnék este is hallani, mert a hangok megnyugtatók, szeretem, hogyha hallom őket amíg elalszom, de a hallókészülék rendkívül kényelmetlen, ha ráfekszem.

Utolsó kérdésem pedig ez volt: A segédeszközökhöz való pozitív viszonyulást képzőművészeti eszközökkel is lehet-e erősíteni? Véleményem szerint lehetséges, erre az egyik legjobb példa a nagy létszámú közösségi média csoport, ahol különböző hallókészülék díszítési praktikákat osztanak meg egymással. Számomra igazán inspiráló volt, ahogyan feldíszítették az eszközeiket, és bátran megmutatták. Olesja Grant is átment egy folyamaton, amely azáltal valósulhatott meg, hogy Larsson ékszer tervezett neki és ő ennek a folyamatnak végig a részese lehetett. Ami engem leginkább érdekelt, hogy kipróbálhassam magamat hasonló szituációban, ezért elkészítettem a saját hallókészüléket díszítő ékszeremet a Kredenc műterem művészeivel, akik egyben egy feldolgozó workshopot tartottak, amely során egy beszélő ékszer kellett tervezni. Számomra ez egy izgalmas lehetőség volt és rájöttem, hogy valójában összhangban vagyok a készülékemmel és a hangok világával azáltal, hogy viselem és befogadom a külvilág hangjait, nem pedig elzárkózom előle. Ugyanakkor szükségem van arra is, hogy a külvilág segítsen engem abban, hogy ez az összhang tényleg megvalósulhasson.

Végül én úgy érzem, hogy ennek a dolgozatnak az írása közben, illetve a segédeszközzel kapcsolatos projektjeim kapcsán, az egymással való beszélgetések során, valamint a művészeti kivitelezéseket alkalmazva lettünk jobban barátok a hallássegítő eszközőmmel.

A segédeszközökhöz való pozitív viszonyulás művészeti eszközökkel való erősítése nem igazolható teljes mértékben a jelen dolgozat írásakor fennálló körülmények miatt annak okán, hogy nem lehetett személyes kontaktust teremteni, és élőben kipróbálni ennek a működését a kialakult járványhelyzet kapcsán.

További haladási iránynak tekintem, hogy egy általam kidolgozott csoportos jellegű hallássegítő eszköz díszítését célzó folyamatot hozhassak létre érintett és nem érintett személyek részére, hogy élőben megvizsgálhassam a folyamatot, amelyet már átéltem. Ezt szeretném külső szemlélőként megismerni, majd visszajelzést kérni az érintettektől a folyamatról. A szakemberekkel való beszélgetések alapján - amelyeket mellékelten csatolok - úgy gondolom, hogy a fotográfia eszközei, coaching, művészetterápia, ékszerkészítés területei felé lenne érdemes orientálódni. A legérdekesebb módszer, amit kipróbáltam, az a Fókusz orientált művészetterápia⁵¹, amelynek kapcsán úgy éreztem, hogy vizuális elemei miatt jól alkalmazható lenne olyan nehezen kifejezhető belső érzelmek feldolgozására, mint ami esetleg a segédeszköz használat ellen irányuló elutasító hozzáállás. Véleményem szerint nem szabad figyelmen kívül hagyni a különböző hallássegítő eszközt használó személyek igényeit, személyiségét, ezért a hallássegítő eszközzel való barátkozás egyénenként is más-más formában valósítható meg. Lesznek olyan felhasználók, akik elkezdik díszíteni, de olyanok is, akik jobban eltakarják majd az eszközüket. Mindkettő megoldás lehet jó, ha a viselőjét felszabadítja.

A fentiekén túl személyes érintettségem révén még mindig keresgélek, keresem az újabb lehetőségeket, amik segíthetnek feltárni az újabb lehetőségeket a hallássegítő eszközöm díszítése kapcsán, mert még mindig nem vagyok elégedett a jelenleg elérhető lehetőségekkel. A legjobb az lenne, ha egy igazán képlékeny anyagot kaphatnék, hogy saját magam alakítsam ki a nekem tetsző formát, amely meghatároz engem, amelyet szívesebben teszek a fülem mögé, mint a mostani egyszerű kinézetű eszközt.

Mellékletek:

Bibliográfia, Képmelléklet, Interjú melléklet, megtekinthető a mellékleteként feltöltött dokumentumban.

⁵¹[focusingarts.com](https://www.focusingarts.com/); Dr. Laury Rappaport (2021): A Focusing-Oriented Expressive Arts (FOAT®) Letöltés helye: <https://www.focusingarts.com/> Letöltés ideje: 2021.11.06.